

СРПСКЕ ЗЕМЉЕ И СВИЈЕТ
ГЕОГРАФСКИ НАУЧНО-ПОПУЛАРНИ ЧАСОПИС
ГОДИНА XIV, БРОЈ 26
ФЕБРУАР, 2007. БАЊА ЛУКА

РЕДАКЦИЈСКИ ОДБОР:
ДР МИЛОШ БЈЕЛОВИТИЋ
ДР ЂУРО МАРИЋ
МР ДАВОРИН БАЈИЋ
МР ИГОР ЗЕКАНОВИЋ
ДР ГОРАН ТРБИЋ
ДАНИЦА КРУНИЋ
ДРАГАН КОВАЧЕВИЋ

САДРЖАЈ

УВОД	2
РУСКА ФЕДЕРАЦИЈА	3
НАФТА У РАТОВИМА И РАТОВИ ЗБОГ НАФТЕ	6
БОСВАШ – ПРИМЈЕР МЕТРОПОЛИТАНСКЕ РЕГИЈЕ У СВИЈЕТУ	9
ДЕМОГРАФСКИ ПРОЦЕСИ У СЕЛИМА СРБАЧКЕ ОПШТИНЕ	16
М А Л Т А	23
ПРУГА НА КРОВУ СВИЈЕТА	35
СВИЈЕТ У БРОЈКАМА	38
ТОПОНИМИКА КАО ЕЛЕМЕНТ УПОЗНАВАЊА ГЕОПРОСТОРА	42
ТОПОНИМИКА	48
ГЕОГРАФСКЕ ЗАНИМЉИВОСТИ	50
ОСМОСМЈЕРКА	53

ОВАЈ БРОЈ ЈЕ ШТАМПАН У 3000 ПРИМЈЕРАКА
ШТАМПА: ВИЛУКС д.о.о. БАЊА ЛУКА
ИЗДАВАЧ: ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
БАЊА ЛЛУКА, МЛАДЕНА СТОЈАНОВИЋА 2
ЖИРО РАЧУН (КМ) БРОЈ: 562-099-000-12208708

УВОД

Поштовани читаоци,

Након дужег времена поново смо наставили издавање популарно-научног часописа "Српске земље и свијет" у нади да обрадујемо широк круг ранијих и нових читалаца. Сматрамо да је нарочито код најмлађих читалаца основношколског и средњошколског узраста велики интерес за оваквом врстом часописа, јединог часописа те врсте код нас. Сигурни смо да је Географски лист својом концепцијом и садржајем освојио Вашу и нашу пажњу и нашао мјесто у оквирима географске науке и сродних наука, посебно у наставно-васпитном раду уважених колега. Његова даља судбина зависи од Вас и од нас, од обостране сарадње, учешћа у писању прилога и осавремењивања садржаја у теорији и пракси географске науке која је предмет интереса све ширег круга читалаца.

Узроци закашњења издавања нашег часописа објективне су природе – најчешће финансијске, који нас често прате што је узрок нередовног излажења часописа и застоја у раду Географског друштва Републике Српске.

Убијеђени смо да ће актуелни радови кроз занимљиве текстове овог броја, у којем су значајну улогу одиграли студенти географије ПМФ Бања Лука, поново употпуњавати ваше личне библиотеке. Предајући Вам овај број користимо прилику да Вас позовемо на сарадњу у припремању и дистрибуцији часописа "Српске земље и свијет".

Срдачан поздрав!

Редакцијски колегиј

РУСКА ФЕДЕРАЦИЈА

Милош Бјеловитић

Према резултатима пописа становништва 2002.

У Руској Федерацији, највећој држави свијета са 17 мил.км живјело је 2002. године укупно 145164000 становника или за готово 2 мил. становника мање од претходног пописа (1989), кад је Федерација имала 147020000 становника. Ово је први пут од како се воде пописи становништва да Русија биљежи пад броја становника. Пад се може схватити са крупним друштвеним промјенама, пропадањем социјалистичког државног и друштвеног уређења и с њим у вези великих кретања становништва.. Постоји сличност кретања Руса и Срба приликом рушења њихових савезних држава.

Пад броја становништва (депопулација) је много дубљи него што то показује општи пад од готово два милиона. Тако је у времену између два пописа становништва (1989-2002) у Руској Федерацији рођено 20,5 милиона дјеце, а умрло 27,9 милиона људи! Природни пад је био 7,4 милиона лица. Миграције становништва су ублажиле овакав пад. У међупописном периоду у Федерацију се доселило 11 милиона дуди, а исе-лило 5,4 милиона. Тако је миграциони прираст донио 5,6 милиона људи, који су ублажили висок пад броја становништва у Федерацији.

Изван Руске Федерације је живјело преко 23 милиона Руса, од чега половина у Украјини, 6 милиона у Казахстану и око милион становника у већини савезних република. Сада изван Руске Федерације живи око 18 милиона Руса.

У Руској Федерацији највећи пад је имало руско становништво, које између два пописа се смањило за округло 4 милиона лица са 120 милиона пало је на 116 милиона. Руси као велики народ немају ону бритку за одржањем, какву требају имати мали словенски народи (Црногорци, Македонци, Словенци, Хрвати, Срби и Бугари) код којих процес депопулације узима све више маха.

Градско становништво у Руској Федерацији чини нешто више од 73% укупног или 108 милиона лица према 39 милиона сеоског становништва. Густина насељености износи просјечна 8,5 лица по км². Ваља примјетити да ова држава не признаје подјелу на европски и азијски дио. Условно схваћено у европском дијелу живи 115 милиона становника (са регијом Урала), а у азијском дијелу само 30 милиона на површини од 12,8 мил.км. Руска Федерација заузима 41% територија Европе и 29% територије Азије. Главни географски проблем Федерације је ријетка насељеност сјеверних и источних простора, који заузимају око 60% цјелокупне површине.

Бројност и удио већих народа Руске Федерације може се видјети из наредне табеле?

Народ Бр. стан. у мил. (2002.) УДИО 1%

Руси	115,9	79,8
Татари	5,6	3,8
Украјинци	2,9	2,0
Башкири	1,7	1,2
Чуваши	1,6	1,1
Чечени	1,4	0,9
Јермени	1,1	0,8
Мордви	0,8	0,6
Бјелоруси	0,8	0,6
Авари	0,8	0,3

Највећи пад су имали Украјинци, Бјелоруси и Руси, а највећи пораст муслимански народи Чечени, Авари и Башкири.

Руска Федерација је држава малих народа, јер само седам народа има више од милион становника. Тридесет народа има од 100000 до 1 милиона становника, тридесет осам народа број од 10000 до 100000 становника, највише народа них 43 броји од 1000 до 10000 становника и четрдесет народа броји мање од 1000 становника.

Руска Федерација је подијељена на 89 административних јединица укључујући и два савезна града: Москву са 10,4 мил. становника и Санкт Петербург са 4,7 мил. становника. По броју становника Москва иде међу двадесетак највећих градова свијета. Руска Федерација има 21 аутономну републику, 6 крајева, 49 области, 10 аутономних округа, 1 аутономну покрајину и 2 савезна града.

Табела аутономних република са површином и бројем станов. (2002.)

Назив републике	површина у 000 км	Број станов. у
1.Карелија	172	716
2.Коми	416	1018
3.Татарстан- Татарска	68	3779
4.Удмуртска	42	1570
5. Маријска	23	728
6.Чувашка	18	1314
7.Мордовска	26	889
8. БАШКОРТОСТАН- Башкирска	144	4104
9.Адигеја	8	447
10.Карачајево-	14	440
11.Кабардино-	13	902
12.Сјеверна Осетија-Аланија	8	710
13.Чеченска	14	1104
14.Ингушетија	5	467
15.Дагестан	50	2577
16.Калмичка	76	292
17.Алтајска	93	203
18.Хакаска	62	546
19.Тува	171	306
20.Бурјатска	351	981
21.Саха-Јакутска	3103	949
17.Алтајска	93	203
18.Хакаска	62	546
19.Тува	171	306
20.Бурјатска	351	981
21.Саха-Јакутска	3103	949

Приликом распада СССР (1991) аутономне области су постале аутономне републике: Адигеја, Алтајска и Хакаска, док се Ингушетија издвојила из заједнице са Чеченском. Само седам република има више од једног милиона становника. Најбројније су

Башкирска и Татарска, републике, чији главни градови имају преко један милион становника. Турско становништво има већину у 11 република, а чини знатан удио у осталим републикама.

У Руској Федерацији постоји још девет градова са више од једног милиона становника (Нижни Новгород прије Горки, Јекатеринбург прије Свердловск, Перм, Чељабинск, Самара прије Кујбишев, Волгоград прије Стадинград, Ростов, Омск и Новосибирск. Милионским градовима су се приближили:

Краснојарск, Саратов и Вороњеж са преко 900000 становника.

Пажњу заслужују и подаци о владању језицима у Руској Федерацији Руским језиком влада готово сво становништво (98%). На другом мјесту је енглески језик (7 милиона), татарски (5 милиона), њемачки (3 милиона), украјински (2 милиона) и нешто више од једног милиона лица је владало башкирским, чеченским и чувашким језиком. Као ријеткост се мо-же навести да керечким језиком говори само 20 лица, док Кереки као народ више не постоје, јер су асимилирани од сусједних Корјака! У совјетско доба много је урађено на писмености становништва. Тако је попис становништва 1989.г. забележио 2% становништва неписменог, а попис 2002. само 0,5%. То су углавном лица са тешким физичким или психичким недостацима.

Четири крупне промјене се дешавају у структури домаћинстава

смањивањем броја чланова, тако да 2002. године у једном домаћинству је живјело просјечно 2,7 чланова. Домаћинства до 3 члана чине три четвртине свих домаћинстава. Домаћинства са 4 члана чине само 17% укупних, а она са више од 4 члана само 7% свих домаћинстава. Повећава се број ванбрачних лица као и ванбрачне дјеце, којих је попис забележио 30%. То је знатно мање него у западноевропским земљама.

У Руској Федерацији број сеоских насеља се смањује и попис је утврдио постојање 155000 таквих насеља. Међутим у 13000 таквих насеља нема сталног становништва. То су викенд насеља (даче). Највећи је број најмањих сеоских насеља, а најмањи је број највећих сеоских насеља (1000-3000 становника) у којима живи више од половине укупног, сеоског становништва.

Број градских насеља у Руској Федерацији је порастао са 1037 на 1098 са превладавањем мањих градова, али у којима живи само 17% градског становништва. На другој страни у 13 милионских градова живи преко 27 милиона луди, готово 30% укупног градског становништва. Нешто мање становништва живи у већим градовима или у већим градовима са милионским живи укупно 57% становништва Руске Федерације.

И на крају, у Руској Федерацији је 2002. године живјело 4000 Срба, 100 Црногораца и 400 Хрвата.

НАФТА У РАТОВИМА И РАТОВИ ЗБОГ НАФТЕ

Др Мићо Стојановић,

Општи приступ

Од увијек је човјек ратовао и убијао људе да би дошао до минералних сировина којих нема довољно или никако. Кад се "завири" у позадину и великих и малих ратова, па и најновијих свјетских, регионалних и локалних сукоба, сјетимо се само рата у Перзијском заливу, па и свега онога што се дешава око Кавказа и Каспијског језера, око траса будућих нафтовода, закључићемо да је нафта постала стратешка сировина око које се све врти и око које се ратује. Зато у војним кабинетима великих сила, уз генерале сједе геолози, географи и стручњаци који знају шта се крије испод Земљине коре, а историја показује да су неријетко и генерали били по струци географи и геолози¹. Подсјетимо се. Владе Перуа и Еквадора послале су хиљаде војника и модерне опреме у непроходну прашуму и неистражена и

ненасељена гранична подручја планинског вијенца Кондора, да на основу истраживања стручњака нису дошли до закључка да се тамо, испод земље, крије велико богатство. За то богатство, када ће једног дана за њега неко добити доларе, када се из тих предјела извуче нафта, злато, уранијум и племенити метали, опет ће се убијати људи.

Историја ратова потврђује да се пројекти за експлоатацију сировина (на којем је нафта на првом мјесту) уз помоћ оружја годинама припремају. Познате су намјере Запада од прије 15-20 година да "затвори" руску нафтну привреду, да ојача њене сусједне земље, а посебно Турску, тако што ће Турска дати трасе нафтовода за експлоатацију нафте из региона Кавказа и Каспијског језера.

Или, зар би Хитлер без потребе јурио у Баку, да га није привлачила нафта, без обзира на сва искушења на путу до циља². Уосталом, треба се удубити у све сукобе, осмотрите

¹ Наполеону се приписује да је био први војсковођа који је користио геологе при ратним операцијама у египатском походу. Енглески генерал Порткларк, такође, био је геолог и истицао је да су геолошка знања веома потребна и у офанзиви и дефанзиви. У Њемачкој је у Првом свјетском рату било распоређено у оперативне јединице 176 њемачких геолога и географа. Прије Другог свјетског рата њемачки инжењери су били ангажовани у готово свим земљама Балкана. То треба подразумевати да се ништа не ради данас за сутра, нити нешто што изгледа наивно, без неке позадине. Сви краткорочни циљеви су углавном дугорочни. Али, без географије се не може ништа.

² Њемачка је вршила шпијунажу о минералним сировинама, да би се Трећи рајх снабдијевао тим сировинама, а посебно нафтом као узроку ратних сукоба. У том смислу вршене су вишегодишње припреме за Други свјетски рат (јер је Њемачка била највећи увозник сировина). Данас је Запад заинтересован за богатства које је имала СФРЈ.

мало иза завјесе, прочитати литературу о рудним богатствима земаља које су на "сцени", па ће многе политичке игре и на нашим просторима постати јасније; односно биће јасније зашто Запад улаже огромне количине долара у нафтна богатства земаља око Каспијског језера³.

Сви ратни освајачки походи у људској историји вођени су због минералних сировина, а има предвиђања, доста аргументованих, да ће једног дана због минералних сировина бити ратова и у свемиру.

Отворена борба за нафту

Историја умије да се поигра. Индустрија показује неизмјерљиву моћ да покреће свјетске геополитичке догађаје. Русија и САД налазе се у жестокој трци за правде изградње нафтовода и гасовода у подручју Кавказа и Каспијског језера. Па земља која извојује побједу у овој трци моћи ће да утиче на све догађаје у том региону током, не више година, него деценија. Тако, док су Американци инсистирали за правац нафтовода

који би водио од Азербејџана преко Грузије и Турске до Медитерана или Грузије до Црног мора⁴ (што би коштало упола мање). (Овдје би се експлоатисало и до 500.000 барела дневно). Дотле Русија гради линију нафтовода Тенгиз - Новоросиск од Казахстана до нафтних поља у централној Азији⁵.

И Иран је понудио свој нафтовод као "најисплативији" од Каспијског језера до терминала Нека де Реја, у близини Техерана, до иранских лука у Персијском заливу. Овај правац има недостатке за САД, јер заобилази Турску, кључног америчког савезника у региону. Даље, Иран је под санкцијама од стране САД, па се сматра недовољно безбједним.

И док амерички нафтни концерни сугеришу Вашингтону да пут нафтовода могу да одређују само тржишта, а не политичке силе, у каспијском региону линије нафтовода све више цртају војници.

³ Један од битних разлога за пораз Њемачке и Јапана у Другом свјетском рату је био је проблем снабдјевања минералним сировинама. Њемачка и Јапан су годинама, уочи рата, увозили минералке сировине, чувајући домаће богатство, али им ни то није било довољно. Јапанци су до ратишта довозили нафту ратним бродовима и подморницама, пошто тамо гдје су биле трупе, није било горива. Зато се каже да су "савезници допливали до побједе на таласима нафте". Без горива и гума тешко је ратовати. Без нафте бродови су гомила гвозђа.

⁴ Тош је 1946. године амерички предсједник Труман изјавио да је рејон Блиског истока смјештен на пресеку најповољнијих копнених, ваздушних и водених транспортних линија. Није занемарљив ни Блиски исток и због тога што се снаге САД подмирују нафтом за трупе у Средоземном мору.

⁵ Због сукоба у Чеченији Русија је била принуђена да користи скупе жељезничке везе да би заобишла чеченске дијелове нафтовода.

Америка је 2001. године осјетила историјску и стратегијску шансу да Русији одузме ексклузивну премоћ и утицај између Кавказа и Памира, и да не допусти да се у настали вакуум убаци "отпаднички" Иран. У том смислу снажно подржава независност младих држава централне Азије и каспијског региона, обећавајући им отворити врата у свијет, само да би заобишле Русију.

Закључна констатација

Од нафте из Каспијског басена и са Блиског истока развијене земље Запада неће одустати. Нафтни монополи и војно-политичка настојаће разним ударима и утицајима да мијењају односе снага у земљама гдје има нафте, па крваве епизоде у чијој је позадини нафта

(Кувајт, Ирак, Афганистан) никако нису прошлост.

Заправо, борба за централну Азију и за нафту у њој још није одлучена.

Русија се може храбрити и хвалити својим нафтоводима (само два), међутим, амерички концерни остају доминантна економска сила у региону Каспијског језера, и настојаће да постигну политичке.

Литература:

1. М. Стојановић: Политичко-географски и геополитички аспекти глобализације савременог свијета, Графомарк Лакташи -Београд, 1999.
2. М. Стојановић: Геополитика против политике и економије, (нови свјетски поредак, глобализација, мондијализација), Графомарк, Лакташи, 2002

БОСВАШ – ПРИМЈЕР МЕТРОПОЛИТАНСКЕ РЕГИЈЕ У СВИЈЕТУ

Драго Тодић

Сједињене Америчке Државе (САД) су једна од највећих држава свијета са површином од 9,5 мил. км² и 286 мил. становника. Спада у веома младе државе свијета, настала након Колумбових открића новог континента од европских емиграната који су формирали америчку нацију и постали носиоци најбржег економског развоја у свијету. Снажан економски развој, праћен социјалном и просторном мобилношћу становништва, одразио се на динамичан процес урбанизације и сами развој метрополитанизације који је у овој земљи доживио свој највећи развој.

Урбанизација долази од латинске ријечи *urbs*, што значи град, па је у складу с тим ово процес који условљава појаву и развој градова. Процес урбанизације прошао је кроз различите фазе – стадијуме: примарна или прединустријска, секундарна или индустријска и терцијарна или метрополитанска.

Терцијарна или метрополитанска фаза је досад највиша фаза урбанизације те је уско повезана са високим економским развојем, а сам њен назив упућује на терцијарне дјелатности као темељне чиниоце и обиљежја тог степена урбанизације. Појам долази од ријечи *metropolis* (матични град) према грчким ријечима: *metros*

(мајка) и *polis* (град). Сам процес метрополизације јавља се на одређеном степену друштвено-економског развоја када је удио запослених у терцијарним дјелатностима највећи. Таква расподјела запослених условљава велике промјене у структури градова гдје центри рада прате размјештај становништва и његову дисперзију у оквиру градских агломерација. Сам појам прати и субурбанизација која подразумјева преразмјештај и ширење урбаних садржаја и функција из матичних градова у њихове рубове и приградске зоне уз пораст броја становника околине већих градова.

Процес метрополитанизације посебно је подстакнут развојем жељезничког и аутомобилског саобраћаја. Масовна производња аутомобила условила је велику покретљивост становништва када појединац не треба водити рачуна о близини радног мјеста, тако да долази до масовног насељавања стамбених, рубних и приградских зона града. У томе и сами градови подстичу развој своје околине децентрализацијом својих функција у приградска насеља субурбије, сателите, трабанте или "нове градове". Тај, око града густо насељен и урбанизиран простор, који са градом чини урбану цјелину,

добија назив и обиљежја МЕТРОПОЛИТАНСКЕ РЕГИЈЕ.

Главни покретач промјена у метрополитанским регијама је економски развој који условљава повећање животног стандарда становништва што омогућује истом становништву кретање према рубним подручјима градова. Градови се шире и стварају карактеристичну структуру метрополитанске регије. На тај начин пријашња кретања становништва из села према граду добијају супротан процес кретања из самих градова према градској околини, па се свака метрополитанска регија састоји од средишњег града и економски и социјално интегриране околине.

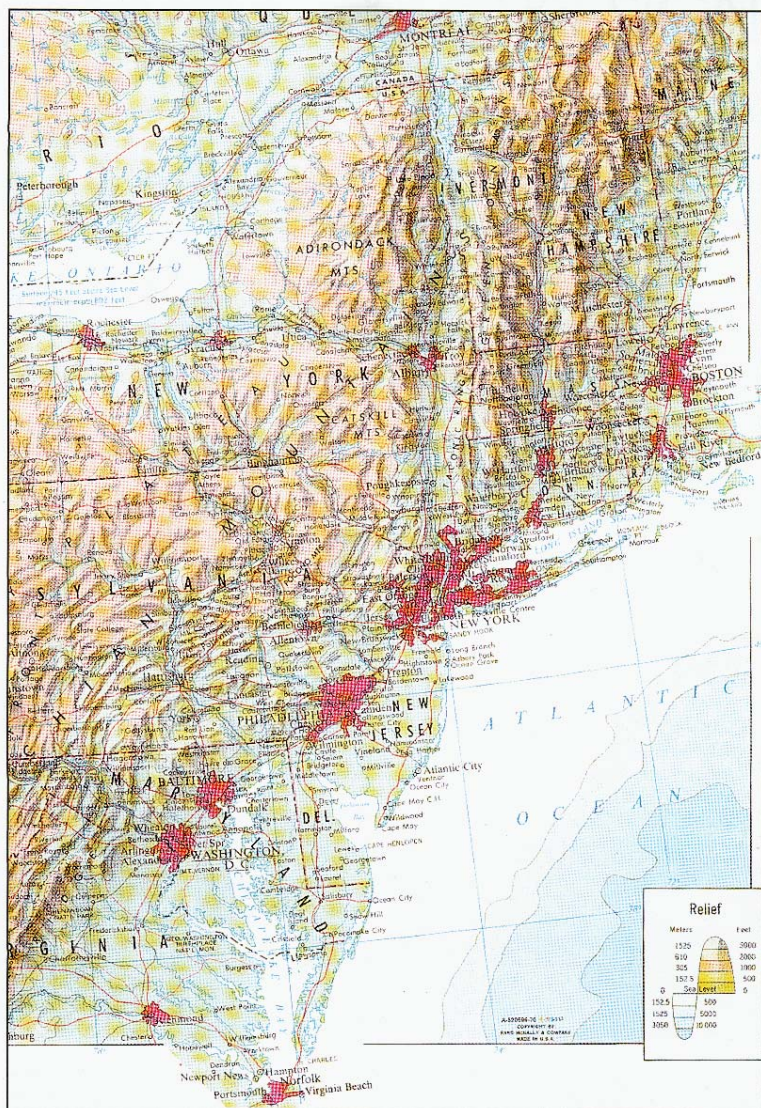
Међутим, постоји и велика разлика између високоразвијених држава свијета које су захваћене метрополитанизацијом. Тај процес у Европи није био истог интензитета, као у САД, због ратовима ометеног економског развоја, иако градови у Европи имају вишевековну традицију. И у Азији је стање другачије чији градови имају и већу историјску традицију од европских. Ако се изузме Јапан, тај процес повезан је са слабијим економским развојем највећег дијела Азије.

Индустријска револуција у САД последије грађанског рата (1861-1865.), последњег рата на територији те државе, је својим технолошким иновацијама омогућила процес МЕТРОПОЛИТАНИЗАЦИЈЕ,

односно субурбанизације. Покренут је процес масовног насељавања стамбених, рубних и приградских зона града који добијају назив СУБУРБИЈ. Субурбије насељава новостворена средња класа, која произилази из процеса индустријализације. Захваљујући повишеном животном стандарду, средња класа, напушта раније насељене средишње стамбене зоне града, које препушта најнижим слојевима.

Процес урбанизације на подручју САД није текао равномјерно јер је имао однос успостављених колонијалних путева у чему је Сјевероисток САД предњачио. Тако су настали мегалополиси БОСВАШ на простору Бостон – Вашингтон, ЧИПИТС на простору Чикаго – Питсбург и САН САН на простору Сан Франциско – Сан Диего. Урбанизирана метрополитанска регија Бостон – Вашингтон најстарији је и највећи амерички мегалополис. Протеже се од границе државе Мејн и Њу Хемпшир на сјевероистоку до Вирџиније на југозападу у дужини од 960 км и ширини од 50-150 км; између атлантског приобаља, на истоку, и нижих падина Апалачких планина на западу. Захвата подручје једанаест америчких савезних држава и Колумбију дистрикт. Има површину 130.000 км² и 44,8 мил. становника 1996. године (табела 1.)

Карта мегалополиса Бостон - Вашингтон

Табела 1 – Броја становника Босваша

Просторна цјелина	БРОЈ СТАНОВНИКА (У 000)
Босваш (укупно)	44 800
Скупина Boston - Providence	6 626
Boston – Worcester – Lawrence	5 496
Providence – Fall River – Warwick	1 129
Скупина New York – Philadelphia	28 446
Њујоршка подскупина	22 139
New York – Northern New Jersey – Long Island	19 796
Hartford	1 151
Allentown – Bethlehem – Easton	612
Springfield	580
Филаделфијска подскупина	6 308
Philadelphia – Wilmington – Atlantic City	5 959
Reading	348
Скупина Washington Baltimore	7 051
Washington – Baltimore	7 051
Скупина Harrisburg – York	968
Harrisburg – Lebanon – Carlisle	610
York	358
Самостални МА	
Scranton – Wilkes – Barre – Hazleton	637
Lancaster	443
New London – Norwich	285

Прије колонизације европљана на подручју данашњег Босваша живјела су индијанска племена Алгонкина са око 150.00 припадника. Врло брзо та су племена протјерана са тог подручја, док је један дио поумирао од заразних болести које су донијели европски колонисти. Први досељеници били су Енглези (у већини), Нијемци, Низоземци и Ирци. Између 1870. и 1920. године милиони нових имиграната промијенили су етничку и вјерску слику и САД и Босваша који је етнички изразито хетероген, што је усоталом обиљежје више-мање свих магалополиса. Тако 80% савременог становништва Њујорка чине припадници пет основних расно-етничких група: Афро-американци (црнци), Ирци, Талијани, Жидови и Порториканци. Већина црнаца потомци су имиграната са некад сиромашног југа, али их је све више с Карипских острва. Претежно живе у гетима, у Харлему, сјеверном дијелу Бруклина, дијеловима Квенса и Бронкса. У мањим насељима Босваша етнички и расни састав је хомогенији него у већим градовима. Већину становништва у њима чине бијелци, док је етнички састав најшароликији у универзитетским градовима (Бостон) гдје студира и ради много странаца.

Процеси који су почели с метрополитанизацијом на почетку 20. вијека значили су и зачетак будућег мегалополиса Бостон-Вашингтон. Становништво градова

нагло расте с тим да нови имигранти насељавају четврти што су их напустили богатији старосједиоци. Порастао је стандард становања јер су стамбене зграде одвојена од творничких погона с тим се одвајају групе људи и по примамима и по боји коже. Градови се дијеле на различите дијелове: радничке четврти, црначка гета, лијепа предграђа, пословне четврти и сл. Становништво предграђа расте брже од центра града што је наговјестило нове трендове начина живота у цијелој Англоамерици, па и шире. Најснажнији трендови метрополитанизације су од 1950-1970. године чему је посебно придонио велики природни прираштај, тзв. беби-бум. Граде се плански градови па је Босваш већ од 1960. године имао 37 мил. становника. Највећи застој раста Босваша је између 1970-1980. године јер је дошло до пораста становништва у изванметрополитанским подручјима, односно у њиховој близини тако да је ту заправо ријеч о новом процесу субурбанизације. Упркос многим проблемима Босваш расте после 1980. године, између већине градова створени су коридори, градови се шире и унутар метрополитанских подручја иако се центри градова празне због злочина, међурасних сукоба, недостатка простора и сл. Босваш расте упркос и иселавању са ових подручја на запад и југ у тзв. "sun belt" подручја (сунчана подручја). (табела 2.).

Табела 2 – Пораст становништва централног града и субурбија за период 1900 – 1950. године

УРБАНО СРЕДИШТЕ	ЦЕНТРАЛНИ ГРАД	СУБУРБИЈ
- New York	121,9	369,5
- Philadelphia	60,1	167,3
- Washington	187,8	562,7
- Boston	36,3	96,1
- Baltimore	86,6	197,3
- Providence	41,6	120,8
- hartford	156,1	203,0

Иако су многи предвиђали опадање важности Босваша, посебно када су почеле миграције у "sun belt", то се није догодило. Ти "жилави" страи градови пронашли су начине да преброде тешкоће, па су и даље остали водећа политичка, економска и образовна средишта САД.

Босваш је од почетка колонизације америчког континента у економском смислу био специфичан и другачији од других дијелова Америке. Док су други продавали само производе, бостонски и нјујоршки трговци вјешто су стварали познате "трговачке трокуте" и прикупљали капитал. Градњу путева према западу Америке вјешто су искористили да успјешно подмире робом ново подручје, али и да искористе ресурсе нових подручја. Почетком индустријске револуције 1870. године ово је подручје имало све предуслове за такав развој: ресурсе, радну снагу, комуникације, транспортна средства, капитал, традицију, знање и велике поморске

луке. Развојем индустрије отварања су нова радна мјеста, а нова урбана популација све је више тражила индустријске производе. Више од половине индустријске производње у САД односило се на погоне Босваша. Када се очекивала још већа афирмација индустрије Босваша дошло је до неочекиваног обрта. Тежиште индустријског развоја пренешено је у градове западно од Апалача, док је основа развоја источне обале пренешено на терцијарне дјелатности. Градови Босваша на челу са Њујорком наговјестили су нове трендове новчаног пословања, па је Њујорк постао свјетско средиште банкарства. Ничу први небодери на Менхетну што је означило ново поглавље у развоју метрополитанских регија у чему је Босваш био првенац за остали дио Свијета.

Са око 17000 погона у индустрији **Њујорк** је данас трећи индустријски град у САД, после Лос Анђелеса и Чикага. У структури индустрије преовладавају двије гране: штампарска и текстилна са око 100.000 запослених само у издаваштву и штампаријама. Остале важне индустријске гране Њујорка су прехранбена, хемијска, грађевинска, метална, машинска и индустрија папира. Њујорк је свјетско финансијско, трговачко и културно средиште јер запошљава 7 милиона људи у терцијарном сектору. Ту су највеће свјетске брокерске куће, банке, осигуравајућа друштва, новинске и телевизијске

куће, трговачке куће, аеродроми и свјетске поморске луке.

Бостон има 5.000 индустријских погона у којима се највише производи оптичка и медицинска опрема што је резултат индустрије високе технологије (high-tech). У Бостону је најстарији амерички универзитет ХАРВАРД основан 1636. године, који се налази у Кембриџу, данас дијелу Бостона. Град иначе има 60 колеца и универзитета, с око 250.000 студената из 100 земаља Свијета. Тај универзитет дао је до данас 30 нобеловаца.

Филаделфија је велики центар текстилне индустрије са око 200 творница из те области. У новије вријеме развијају се нове гране прехранбене, металне, индустрије кућне опреме у хемијске индустрије, посебно фармацеутска и индустрија пестицида. Развијена је трговина, финансије и здравство јер у граду има 50 болница и клиника.

Балтимор са око 2.000 индустријских погона истиче се у производњи софистициране електроничке опреме, великим челичанама и прехранбеној индустрији (највећи произвођач зачина у свијету).

Вашингтон ја као главни град САД средиште кварталног сектора јер је само у службама федералне владе запослено 370.000 становника. Уз државну управу ту је читав низ занимања и твртки које се баве истраживањем јавног мнијења, лобирањем на политичком плану,

велики број адвокатских и научних кућа и сл.

Босваш је данас једно од највећих жаришта културе и умјетности не само Америке него у неким аспектима културе и умјетности и читавог свијета. У њему се издаје највише књига, часописа, новина, приређују велике изложбе, концерти и отварају нови музеји. Све то привлачи интелектуалну елиту која управља науком, политиком и економијом. Данас су ови градови велика стјепишта многобројних туриста захваљујући занимљивој историји градова, њихових небодера, музеја, позоришта, биоскопских дворана, туристичких услужних дјелатности и сл. Због високе платежне моћи својих становника, Босваш је истовремено и снажно емитивно туристичко средиште. Туристи Босваша путују по цијелом свијету, а од унутарамеричких дестинација највише посјећују Флориду.

За мање од три вијека простор Босваша остварио је економски превласт на свјетском плану вредновања простора, који је послужио као образац развоја сличних регија широм свијета. Кроз њега су прошле и милионске масе имиграната, а он се знао увијек прилагодити тренутним политичким и економским приликама. Његова оријентација на науку, високу технологију и услужне дјелатности, посебно финансијско пословање, гаранција је да ће такву улогу и задржати.

ДЕМОГРАФСКИ ПРОЦЕСИ У СЕЛИМА СРБАЧКЕ ОПШТИНЕ

Љиља Копрен

Општина Србац смјештена је на крајњем сјеверу Републике Српске, на чијем се простору налази 39 насења.

Због административно

-територијалне организације србачке општине насеља су окупљена у 17 мјесних заједница.

Од укупно 39 насеља само се четири до пет насеља (градско средиште и приградска насеља) донекле одвајају од осталих по својим функцијама. Просталих 35 насеља су изразито руралне средине. Србац, као једино градско насеље представља привредни, културно-просвјетни и административни центар.

Послије Другог свјетског рата, по први пут се ово подручје уједињује у једну административно-територијалну цијелину са органима локалне управе.

Кретање броја становника

На простору општине Србац можемо разликовати три групе насеља: градско средиште, мјешовита и сеоска насеља. Собзиром на ту класификацију разликујемо три карактеристична модела кретања броја становника у задњих педесет година: прогресивни, стагнацијски и регресивни модел.

Табела бр.1. Апсолутни број становника на србачком подручју у периоду 1948-1993.године

Ред. Бр.	МЈЕСТО	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	1993.
1.	Бајинци	1292	1367	1148	987	1036	900	801
2.	Бардача	265	298	234	263	262	269	250
3.	Брезовљани	487	479	399	352	339	291	341
4.	Брусник	160	162	188	189	174	177	175
5.	Црнаја	257	233	136	108	88	109	73
6.	Ћукали	724	734	710	489	488	380	346
7.	Доња Лепеница	707	818	795	687	623	539	545
8.	Доњи Кладари	311	331	285	290	244	220	207
9.	Доњи Срђевићи	430	499	494	414	484	393	427
10.	Дуго Поље	253	237	419	347	356	333	321
11.	Гај	314	334	324	230	95	5	5
12.	Гламочани	882	823	506	589	608	617	627

13.	Горња Лепеница	677	801	776	536	418	329	426
14.	Горњи Кладари	390	393	384	357	415	391	424
15.	Горњи Срђевићи	906	937	1057	922	700	608	673
16.	Илићани	248	277	308	360	339	206	208
17.	Инађол	389	340	349	437	614	804	836
18.	Каоци	873	931	851	786	789	788	828
19.	Кобаш	702	943	995	1140	1145	1015	1043
20.	Корови	481	492	552	563	544	535	544
21.	Кукуље	1309	1311	1210	1092	1123	947	989
22.	Лилић	399	402	397	330	309	315	349
23.	Нова Вес	372	205	198	268	351	376	393
24.	Нови Мартинац	-	94	65	42	13	15	23
25.	Ножичко	1500	1539	1369	1257	1224	1112	1216
26.	Повелич	993	1001	1017	1081	1234	1219	1277
27.	Пријебљеи	649	704	607	555	567	564	588
28.	Раковац	-	132	33	24	29	36	5
29.	Ресавац	162	81	57	161	189	242	256
30.	Разбој Лијевче	1008	1036	1110	1002	997	899	850
31.	Разбој Жупски	516	508	521	575	511	482	449
32.	Сеферовци	178	208	221	272	322	307	355
33.	Селиште	113	112	96	209	183	14	148
34.	Ситнеши	1336	1412	1202	1114	1225	1202	1287
35.	Ситнеши Мели	213	237	257	311	406	493	629
36.	Село Србац	486	840	670	569	645	812	709
37.	Србац	573	492	789	1437	2442	2882	2863
38.	Стери Мартинац	628	617	635	595	505	461	402
39.	Влакница	291	296	310	286	231	247	230
	УКУПНО	21	22	21	21	22	21	22
		414	655	674	226	267	660	118

Извор: Пописи становништва 1961, Књига 10., Резултати за насеља Београд 1965.,
Пописи становништва 1971-1991. године, Ванредни попис становништва 1993.
године-прузето од СО Србац

Стагнацијски модел уочљив
је на примјеру села Бардаче, Горњи
Срђевићи, Ћукали и Илићани нешто

мање Брусник и Жупски Разбој.
Осим градског средишта константни
прогресивни модел карактеристичан

је за насеља Мали Ситнеши, Инађол, Кобаш, Ресавац, Сеферовци, слабији за Нову Вес и Повелич. Типичан регресивни модел лако је уочити на примјеру Горње Лепенице, Старог Мартинца, Раковца, Пријебљега, Ножичког, Кукуља, Ђукала, Црнаје и Брезовљана.

Природнокретање становника обухвата промјену у броју становника природним путем, рађањем и умирањем, чији су његове основне одреднице.

Табела бр.2. Број живорођене дјеце, број умрлих и природни прираштај на подручју општине Србац, у периоду 1961-2002. године. (у апс. бројевима)

Година	Број живорођене дјеце	n (‰)	Број умрлих	m (‰)	Природни прираштај	j (‰)
1961.	468	21.5	156	7.19	312	14.3
1971.	368	17.1	168	7.82	200	9.31
1981.	302	13.4	132	5.89	170	7.58
1991.	213	9.67	95	4.31	118	2.62
1996.	228	9.48	275	11.43	- 47	- 1.95
1997.	190	7.88	244	10.11	- 54	- 2.23
1998.	160	6.61	244	10.09	- 84	- 3.47
1999.	165	6.80	242	9.98	- 77	- 3.18
2000.	204	8.38	224	9.21	- 20	- 0.83
2001.	180	7.38	207	8.48	- 27	- 1.10
2002.	180	7.34	225	9.18	- 45	- 1.84

Извор: Попис становништва СР БиХ 1961-1991. године и Демографска статистика бр.4. и 6. , Републички завод за статистику Републике Српске, Бања Лука 2001. и 2003. године

Видимо да су вриједности стопе морталитета у односу на стопу наталитета веће. Евидентно је да се више умире чак и у насељима која биљеже константан пораст становништва (приградска насеља), што значи да до пораста броја становника у тим насељима долази прије свега због унутрашњих миграционих кретања из правца периферије ка центру општине (рурално-урбане миграције).

Основна одлика кретања стопе наталитета на подручју општине Србац је, да наталитет нема великих одступања, те има тенденцију благог, али сталног опадања.

У периоду 1996-2002. године, негативан природни прираштај постао је стварност на подручју општине Србац. Највећи негативан природни прираштај, забиљежен је 1998. године, а износио је -3,47 %. На основу анализе ових компоненти

треба истаћи да је природно обнављање становништва све мање из године у годину.

Структуре становништва

Демографски развој неког простора немогуће је схватити, а да се не упознамо са промјенама у структури становништва.

Полна и старосна структура спада међу најважније структуре код

проучавања становништва, те служи као основа за друга демографска истраживања.

На простору општине Србац равнотежа међу половима није битније нарушена.

Година пописа	1971.година				1991.година				Категорије становништва
Старосне групе	укупно	%	мушко	женско	укупно	%	мушко	женско	
0-4	1839	8.67	898	941	1325	6.15	647	678	Младо становништво
5-9	1961	9.25	969	992	1524	7.1	773	751	
10-14	1997	9.41	1025	972	1652	7.69	832	820	
15-19	2333	11	1245	1088	1593	7.4	871	722	
20-24	1901	8.96	1080	821	1515	7	785	730	
25-29	1413	6.65	769	644	1454	6.76	784	670	Зрело становништво
30-34	1639	7.72	875	782	1474	6.85	730	747	
35-39	1618	7.63	796	822	1629	7.58	838	791	
40-44	1469	6.92	723	746	1515	7	800	715	
45-49	1157	5.45	480	677	1252	5.8	649	603	
50-54	697	3.28	305	392	1430	6.65	732	698	Старо становништво
55-59	983	4.65	429	554	1327	6.17	615	712	
60-64	956	4.5	494	462	1117	5.47	529	648	
65-69	621	2.93	525	644	844	3.92	317	527	
70-74	314	1.48	110	204	464	2.15	181	283	
75 и више	234	11	88	146	1665	7.6	706	959	
Укупно	21226	100	10644	10582	21840	100	10789	11051	

Табела бр. 3. Полна и старосна структура општине Србац за 1971. и 1991. годину

Извор (Фригановић М.,стр. 100);Статистички билтен,Сарајево 1998.године (преузето СО Србац);

На нивоу општине женска попиулација је нешто бројнија у односу на мушки дио популације у старосним групама од 39 до 59 година старости.Поређењем података из 1971. године и 1991. године, може се видјети да је учешће младог становништва до 19 година старости смањено са 38,33 % у

1971.години, на 28,34% 1991.године. Истовремено долази и до смањења броја дјеце чак до тог нивоа да се у појединим селима затварају или су пред затварањем, основне школе.

Број старачких домаћинстава чији су чланови старији од 65 година и који свакодневно бораве у селима такође је забрињавајући. За нека села

можемо рећи да су то насеља која «нестају». Старачка домаћинства изумиру, а њихово мјесто не заузимају млађи. Иза њих остају напуштене куће и запуштена имања.

Ако се ништа не учини да се младо становништво задржи на пољопривредним имањима, становништву општине Србац, а посебно његовим руралним срединама пријети улазак у стадијум дубоке демографске старости, односно депопулације.

Изразиту важност за развој простора општине Србац има и образовна структура становништва.

По попису из 1961. године, број неписмених лица на подручју општине Србац износио је 5132 од укупно 21 674 становника, колико је било у општини Србац, што је у процентима 30,4 % укупног становништва. Током 70-их година прошлог вијека број неписменог становништва се константно смањивао.

Табела бр.4 Број ученика у основном образовању, број одјељења и број ученика по одјељењу за простор србачке општине у периоду 1980-1985. године.

Година	Број ученика	Број одјељења	Број ученика по одјељењу
1980.	2992	99	30,22
1981.	2853	95	30,00
1982.	2762	94	29,38
1983.	2762	94	29,38
1984.	2657	90	29,52
1985.	2656	89	29,84

Извор: План развоја основног образовања и васпитања за период 1976-1980. године, Бања Лука, стр. 49

У предходној табели дат је преглед броја ученика и одјељења за подручје србачке општине за период 80-их година прошлог вијека, а у

наредној подаци за школску 2004/2005. годину.

Табела бр.5. Број ученика у школској 2004/2005. години, број одјељења и број ученика по одјељењу у општини Србац

Назив школе	Мјесто	Подручна школа	Број одјељења	Број ученика	Број ученика по одјељењу
Јован Јовановић Змај	Србац	Кобаш	9	144	16,00
		Србац	50	1040	20,80
		Нова Вес	5	32	6,40
		Каоци	5	22	4,40
		Повелич	5	25	5,00
		Ножичко	9	135	15,00
		Ст. Мартинац	5	17	3,40
Вук Караџић	Ситнеши	Ђукали	9	93	10,33
		Ситнеши	24	373	15,54
		Илићани	5	14	2,80
		Горња Лепеница	5	21	4,20
		Доња Лепеница	5	24	4,80
		Горњи Срђевићи	5	50	10,00
		Доњи Срђевићи	5	7	1,40
Доситеј Обрадовић	Разбој Лијевче	Кукуље	9	165	18,33
		Разбој Лијевче	30	506	16,86
		Лилић	5	25	5,00
		Бардача	5	13	2,60
		Бајинци	5	39	7,80
		Пријебљежи	5	14	2,80
		Мали Разбој	5	30	6,00

Извор: Подаци Министарства просвјете и културе, Бања Лука 2005

Овако мали број ученика по одјељењу у сеоским школама само је још један од показатеља веома ниског наталитета. Анализирајући предходну табелу може се доћи до закључка да је стање у сеоском подручју веома забрињавајуће. Број ученика из године у годину забрињавајуће опада, ако се та тенденција настави многе школе ће

бити затворене, а демографска перспектива тих села тек тада ће бити доведена у питање.

На простору србачке општине, током последњих тридесет година, веома мало се мјенала етничка структура становништва.

Перспектива даљег развоја становништва

Треба истаћи да и поред повољних природних услова, подручје србачке општине, тачније србачка села погађају озбиљни демографски проблеми:

- смањује се број становника,
- природни прираштај је у сталном паду и има негативне вриједности,
- старосна структура становништва је поремећена.

У селима србачке општине присутни су депопулациони процеси који би се могли зауставити снажним развојем малих и средњих предузећа и спровођење мјера популационе политике на државном нивоу.

Повољнији демографски развој би се могао омогућити развојем инфраструктуре и осигурањем других квалитетних услова за живот на селу, као што су програм производње «биолошки здраве хране», давање повољних кредита и пореске олакшице.

Да би се овакав тренд зауставио у програм развоја популационе политике држава ће морати да ангажује стручњаке чије ће идеје бити примјенљиве и доносити резултате на терену.

Породицама би требало давати финансијску помоћ у виду дјечијег додатка, који би се повећавао са сваким наредним дјететом. Данашње стање је другачије, држава минимално помаже само незапослене родитеље који се налазе на ивици егзистенције. Родитељи

који желе да нешто остваре својим радом и створе бољу будућност дјеци, лишени су дјечијег додатка. То ми се помало чини дестимулативно јер већина мајки, које имају могућност запослења желе да раде и имају дјecu.

Популациона политика требала би да представља приоритет на листи државних задатака, те да се створе материјалне, социјалне, психолошке и друге основе за подизање наталитета и природног прираштаја.

МАЛТА

- ризница у срцу Медитерана -

Соња Петричевић

Острва Малте су идеална дестинација за "активног" посјетиоца. Овдје је прави рај за посјетиоце са јахтама, возњу на дасци, рођење. Са доста сунца и кристално бистрим морем Малта нуди идеалне услове за многе активности и свако може наћи оно што воли. За оне који су више окренути култури, посјетилац заинтересован за историју, народ и културно наслеђе, наћи ће на овом острву праву ризницу.

Ова предивна земља смјештена је у централном дијелу Медитерана, иако веома мала изузетно је интересантна како по својој разноврсној историју, тако и по необичним природним љепотама. Овај малтешки архипелаг смјештен је 90 км јужно од Сицилије и 290 км сјеверно од средишта афричког копна, 1830 км источно од Гибралтара и 1500 км западно од Александрије.

Острвска држава има површину око 316 км². Ако ову површину упоредимо са површином Републике Српске, која

има 25.035 км², добијамо слику да је површина Малте за око 79 пута

мања од површине РС. У састав Малте улазе: острва *Малта*, површине 246 км², *Гозо*, површине 67 км², *Цомино*, 3 км², која су насељена и од неколико мањих острва *Цоминото*, *Филфа* и *Ст. Паул* која нису насељена.

Географски положај Малте искориштен је како са стратегијског, тако

и са поморског и авијатичарског гледишта. Поморцима који су путовали дуж Средоземља, Малта је била важно склониште. Малта је, дакле, лука, склониште, утврда, аеродром, као и центар за снабдијевање пролазних бродова: угљем, нафтом, водом, храном и хигијенским потребама.

Малта има веома развијену мрежу цестовних путева у дужини од око 1.961 км, а од тога је 94 % асфалтирано. Аутобуским везама повезана су сва насеља, а жељезничких пруга на Малти нема. Сталне дневне пловидбе повезују *Малту*, *Гозо* и *Цомино* трајектима, док су везе са Сицилијом брзи хидроглисери. Малта је значајна и за ваздушни саобраћај као успутна станица на правцима: Европа –

Африка, Европа – Средњи и Далеки исток. Аеродром међународног значаја је Луга код Валлетте.

Малта лежи на подморском платоу који је повезан са Сицилијом, а одвојен дубоком подморском завалом од афричке обале. Релеф сва три острва карактеришу ниска брда са терасастим пољима. Малта

нема планина, ни ријека. Њена обала је изобразана лукама, већим и мањим заливима, пјешчаним плажама и стјеновитим заливима. Острва су углавном грађена од миоценских коралних кречњака, дијелом и од пјешчара, лапора и глине, са слабом

Карта Малте.

вегетацијом и са мало плодне земље. Још у доба малтешких витезова, по њиховом закону, сваки брод који је долазио са Сицилије морао је донијети по неколико m^3 земље коју су остављали на Малти. Унутрашњост острва је брежуљкаста, са претежно терасастим земљиштем и највишим

узвишењем Надур Tower (240 метара). Дужина малтешке обале је 137 км, а обала Гоza је дуга 43 км, има знатно другачије природне одлике, пјезаж је зеленији и необичнији од малтешког.

Клима на Малти је типично медитеранска, блага, с топлотом зимом

и врућим, сувим лјетом. Температура је доста стабилна, средња годишња је 18⁰Ц, а средња мјесечна креће се од 12 до 31⁰Ц. Захваљујући благој клими Малта има све погодности за развој туризма преко читаве године. Благе зиме, када

је Малта најзеленија и за многе најљепша, доприносе да се туристи и у вансезони са задовољством упућују у овај дио свијета. На Малти је најлепше у мају, јуну и октобру.

На Малти нема површинских водених токова, ријека, ни језера, а узрок томе је кречњачки састав земљишта што је условио крашку хидрографију на острву. Сталних извора има једино у глиненим седиментима.

Вода за пиће добија се из артешких бунара и цистерни, али и помоћу десалинизације морске воде. Пошто је овај систем веома добро развијен ова вода се највише користи за одржавање хигијене, док за пиће се употребљава само флаширана вода. Запањујуће је како су улице и тргови чисти у земљи која муку мучи с водом.

Природни биљни покривач Малте условљен је топлотом средоземном климом и глиновитом подлогом. На већим површинама налазе се маслињаци, више врста палми, кактуса, лијандера, рузмарина, лаванде и мимозе. Такођер, широм острва распрострањени су цитруси:

поморанце, лимун, грејпфрут и мандарине, као и смоква, нар и бадем. На Малти живи веома мали број домородачких сисара као: јеж, мајмун, ласица, водена и бјелозуба ровка, патуљаста шишмиш, штакори, мишеви и неколико врста зечева. Иако је тешко набројати све врсте морске флоре и фауне које се размножавају у овој кристалној и чистој води веома је важно знати да су оне нешкодљиве за човјека.

На историјски развој Малте највише је утицао њен географски положај у средишту, између западног и источног дијела Средоземног мора. Она уједно представља и праву ризницу историје која је стара 7000 година. Први становници биле су групе сицилијанских пољопривредних породица касног каменог доба, које су напустиле завичајно острво да би се настанили на малој групи острва јужно од Сицилије. Током историје Малту су походили разни освајачи: Феничани, Картагињани, Римљани, Арапи, Нормани, Шпанци, Витезови Реда Св. Јована, Французи и Енглези. Те различите доминације оставиле су трага у култури, језику и архитектури, па зато данас путовање острвом наликује путовању кроз вријеме. Највећи утицај на историју Малте је имао долазак Витезова Реда Светог Јована који су владали Малтом 268 година, од 1530. до 1798. године. Ред је основан 1080. године у Јерусалиму с циљем да води рачуна о болесним ходочасницима који дођу у Свету земљу. Носили су црвени огртач са

бијелим крстом. Најзначајнији догађај одиграо се 18. маја 1565. године када је султан Сулејман Величанствени покушао да, са око 48.000 ратника, заузме Малту као кључну тачку за даље продирање на Запад. Њима су се супроставили 540 витезова, уз помоћ 4.000 Малтежана и плаћеника из Шпаније и Италије. Заједнички су организовали такав контранапад у коме су учествовале и храбре жене прерушене у војнике. Уз опсаду и жестоке борбе које су трајале 31 дан страдао је и Ст. Елмо. Малтежанима са Сицилије стигла је помоћ од око 8.000 војника, што је било довољно да одбију крвави напад Турака. Оваква храброст каква се ни прије ни послје је није догодила и до данашњег дана живи у успомени Малтежана. Послје те побједе читава Европа славila је те храбре Витезове, слали су им велику помоћ у новцу и другом, у циљу да се Малта направи неосвојивом тврђавом.

Доласком на Малту 1798. године Наполеон Бонапарта је Витезове протјерао са острва, увео је неке своје законе, чија окупација није дуго трајала, успио је однијети већину драгоцености из градова, цркава. Године 1800. Французи се повлаче, њихова застава замијењена је Британском, а Малтежани су се припремали за нови живот под новим господаром. Веома је важно напоменути да је избијањем II Свј. рата Малта названа "Медицинском сестром Медитерана", јер је пружала помоћ многим избјеглим и рањеним лицима, док за вријеме III Свј. рата

за велику храброст малтешких војника британски краљ Георге VI додијелио им је највиши британски орден – Георге'с Цросс (крст), који се данас налази на малтешкој застави.

21. септембра 1964. године користећи референдум за изборе Малта постаје независна држава у оквиру Комонвелта, била је декласирана као Република са Сир Антхону Мамо, њеним првим предсједником. Британци 31.03.1979. године напуштају своју војну базу и одлазе са Малте. А, 1. маја 2004. године постала је чланица Европске уније.

Становници на Малти су 95 % рођени Малтежани, а према посљедњем попису становништва, у јулу 2005. године, на острвима Малте број становника се повећао на 398 534, а од тога 20 000 је на *Гозу*, а само 5 становника на *Цомину*. Са 1.265 становника по km^2 Малта је најнастањенија чланица Европске уније. Службени језик је енглески и малтешки – пише се латиницом. Становници Малте су већином католици (93%), *не постоји* развод и зато се млади Малтежани све теже одлучују на брак који заиста траје "док их смрт не растави". Новчана јединица је малтешка лира. За 50 евра добије се око 20 Лм (1 Лм износи око 2,5 евра). Малтежани су веома гостољубиви, живахни, драги, типични медитеранци са осјећајем за хумор. И данас је ова традиција гостољубивости веома жива као и у

вријеме Калипсе, Св. Павла и Витезова Св. Јована.

Малта производи само око 20 % прехранбених потреба својих становника. На пољопривредну производњу утиче и недовољна количина воде за умјетна напајања земљишта. Домаћа пољопривреда може покрити само дио потреба за ханом, па храну претежно морају увозити. Рибарство на Малти је веома скромно и у опадању, па држава настоји заштити традиционално рибарство од пропасти. Што се тиче индустрије Малта се успјешно преорјентисала на прерађивачку индустрију. Туризам је веома важна привредна грана на Малти од које становништво има значајан приход. Ово је уједно и најважнији извор девизних прихода, истодобно остварује више од трећине бруто девизних прихода и запошљава четвртину радне снаге.

Малта је као један велики град, са преко 300 административних урбаних подручја, заправо градова. Просто прелазите из града у град не примјећујући то уопште, јер су само обичном таблом раздвојени. Све грађевине су подигнуте од специјалног камена – лајмстона (кречњака), којег једино има на острву и који на сунцу поприма неку специфичну окер боју, тако да сви градови изгледају као да су исклесани из једног комада. Оно што одмах пада у очи када сте у шетњи уским улицама града су веома лијеви затворени балкони од

обојеног дрвета или кованог гвожђа, који се тако хармонично уклапају у камен од кога су грађене све куће. Једна кратка шетња улицама откриће вам богате трагове прошлости, а лијепе кочије, које се зову каруцинс, туристима пружају угодну возњу у разгледању свих знаменитости на Малти.

Главни град Малте је Валлетта коју окружују двије природне луке Марсамхетт и Гранд Харбоур (Велика лука), а име је добила по Великом Мајстору Жан Арисот де ла Валлетте који је поставио камен темељац желећи да град изгради као тврђаву са намјером да заштити двије луке са оба краја стјеновитог острва. Валлетта је град који су “центлмени изградили за центлмене”. Овај град је једини главни град у Европи који је у цјелости под заштитом споменика културе.

Поред Валлетте, ту је и 3000 година стари град Мдина, некадашња малтешка престоница, препуна норманских и барокних грађевина и уских улицица. Некада су овдје живјеле, а и данас живе породице малтешке властеле. Овај град познат је и као град тишине. Такођер, градови Рабат, Мсида, Моста, Трее Цитиес (Три града), Вицторија на Гозу су градови који, сваки од њих, пружа дио малтешке прошлости и не смију се заобићи.

Међу главна туристичка мјеста, која пружају угодан боравак комбиновано са спортом, добром храном, шетњом, ноћним животом и

осталим проводима, су: Слиема, Ст. Јулиан'с, Пацевилле, Бугибба и Хленди. Веома интересантна су и рибарска села Марсахлокк у којем се ручно израђују познати рибарски лузуу чамци и Марсалфорн, веома популарно одмаралиште, пуно кафића, ресторана, продавница са сувенирима и поклонима. Око овог рибарског села има доста солана које датирају из 1740-те године и још су у употреби.

Туристима се пружа и могућност да уживају на плажи са црвеним пијеском, заливима који пружају одсјај тиркизне боје, пећинама, као и високим литицама које падају у чисту бистру воду. Једна од најпознатијих пећина на Малти је Блуе Гротто (Плава пећина) гдје посјетиоци долазе чамцима, пролазећи испод огромног лука дубоко унутар ове 43 м високе пећине. Такође, позната пећина Цалупсо, близу Хагхра има легендарну повезаност са нимфом Калипсо. Према легенди ово је мјесто гдје је лијепа нимфа Калипсо држала Одисеја као "затвореника љубави" седам година. Калипсо је обећала Одисеју бесмртност ако остане са њом, али он је побјегао и вратио се својој жени Пенелопи.

Литице су најспектакуларнији природни "споменици" на малтешким острвима и сврставају се међу најимпресивније знаменитости на Медитерану. Уздижу се високо изнад мора, а најбољи погледи су са Дингли литице (250 м) на западу

Малте и са Дверја литице на Гозу у које спадају Азуре Виндоу, најфотографисанија литица на овом острву, затим Фунгус Роцк (Стијена гљива), изванредни природни феномен висок 60 м и Инланд море, језеро повезано са морем. Ове литице су такође дали Витезовима одличну погодност на којима су градили торњеве и тврђаве.

Малта има плаже за свакога, од једрења до одмарања и излежавања на сунцу. Можете изабрати плаже од златног, црвеног пијеска, стјеновитих плажа и плавих лагуна. Популарне малтешке плаже су Меллиеха, Гхејн Туффиеха и Голден Бау (Златни залив). Мање и мирније можете наћи на врху Малте који гледају на Гозо (Парадисе Бау). На Гозу најљепша плажа је Рамла И-Хамра, велика плажа необичног црвеног пијеска. Организованим крстарењем многи туристи не пропуштају прилику да посјете и Блуе Лагоон (Плава лагуна) на Цомину, која је позната и по снимању многих филмова, као што су нпр. Мадоннин филм "Свепт away", затим "Гроф Монте Цристо", "Троја" са Брад Питтом и Орландо Блоомом и чувени филм "Плава лагуна" који је снимљен прије двије деценије са тада тинејџерском звијездом Брук Схиелдс. Вода је свугдје кристално бистра, што је рај за подводни риболов. Једрење, брзи чамци и бродови су такође популарни, као и остали водени спортови.

Вјероватно, најважнији разлог зашто је Малта толико привлачна туристима је што представља ризницу историје. Сигурно је да не постоји на свијету мјесто те величине са толико много археолошких и културних споменика, бисера архитектуре, умјетности и другог блага које нас враћа назад у историју до самих почетака људског рода. Неко ће можда рећи да је ово грандиозни музеј на отвореном. Малту називају и "фиор дел мондо" – цвијет свијета.

Овдје можете наићи на импресивне храмове које су још праисторијски људи градили у част своје обожаване богиње Мајке Земље Аштрот. Ови мегалитски храмови старији су од египатских пирамида и данас се сматрају да су најстарији сакрални храмови. Наинтересантнији археолошки локалитети су: неолитски храм Тархиен и Хупогеум у Тархиену, Гхар Далам и храм Борг Ин-Надур у Бирзербургу, затим Хагар Qим и Мнајдра храм у Qрендиу, храм Та' Хаграт, Катакомбе Св. Павла и Св. Агате у Рабату, Ггантија храм у Хагхра на Гозу.

Тако је у Хупогеуму пронађена позната статуа "Дама која спава", као и дјелимични остаци од око 7000 костура покопаних унутар Хупогеума. Хупогеум је један од најимпресивнијих објеката на УНЕСКО-вој листи и у објашњењу се каже да је ријеч о "... оставштини културе с којом се не може поредити ниједна друга на Медитерану" и да се ради о "...јединственој епизоди у

еволуцији човјечанства". Тархиен храм представља највећи комплекс свих храмова на Малти. Наинтересантнији је храм Хагар Qим, саграђен од огромних камених блокова, који неодољиво подсећају на праисторијско проналазиште Стонехенге у Енглеској. Овдје је пронађена и статуа дебеле жене тј. "Малтешка Венера" што упућује на његовање култа плодности. Мнајдра храм који се убраја међу најстарије изграђене сакралне споменике на свијету, датира из 3500. године п.н.е. Храм Та'Хаграт је најстарији гигантски храм на Малти, саграђен много раније од осталих. Старији је чак и од британског Стонехенге. Један од главних остатака овог храма је његов "Трилитон улаз". Ггантија храм или, у прошлости познат као "Дивова Пећина", је добро очуван и импресиван праисторијски храм. Гхар Далам (Мрачна пећина) је веома важна пећина на Малти, пошто су овдје пронађени најранији докази о људској насељености на острвима, негдје прије 7400 година. Пећина је дубока око 144 м, али само је првих 80 м отворено за посјетиоце. Катакомбе Св. Павла и Св. Агате су типична подземна хришћанска гробља, што је било уобичајено у IV вијеку н.е.

Тврђаве и осматрачки торњеви дуж обала Малте почели су се градити током владавине Витезова и служили су за одбрану. Разлог за ово је очигледан, дуга обала тешко се могла одбранити од непријатеља.

Једна од најљепших тврђава на Малти је *Ст. Елмо* у Валлетти. Изграђена је на врху узвишења Скриберас, гдје су постојале куле осматрачнице. Тврђава је одиграла значајну улогу у одбрани Малте и приликом Велике опсаде. Данас је мирно мјесто и популарно стјечиште туриста. Тврђава *Цитадел* (често позната као Гран Цастелло или Циттаделла) у Вицторији на *Гозу*, неосвојиво стратегијско мјесто, које носи своје поријекло из касне средњовјековне доби, била је утврда Витезова Реда Св. Јована и служила као заштита за становнике. Тврђава *Ст. Ангело* је најстарија од свих утврђења на Малти, а смјештено је у граду Биргу тј. Витториоси. У утврђењу Ст. Ангело су сахрањени витешки и малтешки војници који су херојски погинули током Велике опсаде 1565. године, као и жртве куге 1676. године.

Најимпресивнија палата Малте је *Гранд Мастер палата* (Палата Великог Мајстора) у Валлетти, данас позната као Палата Предсједника. Грађевина је дјело Цассара, а завршена је 1580. године. Многе дворане су остале и до данас, украшене истом бојом, фрескама и намјештајем који је постављен у том периоду. У једној од њих налази се много слика које дочаравају Велику опсаду коју је насликао Микеланђелов ученик. Међу многобројним одајама палате посебно је импресивна Тапестру на чијим зидовима су изложене колекције таписерија. Понос ове

просторије је импресивна "Индијска таписерија" на којој је приказана флора и фауна азијског континента.

Познате су и палате *Ауберге* које су градили Витезови и користили као своја коначишта. Палата *Ауберге де Провенце* је била резиденција француских витезова из Прованце. Данас је у њој смјештен Археолошки народни музеј. *Ауберге де Цастилле, Леон ет Португал* палата која је била сједиште шпанских и португалских витезова. Данас је сједиште министара владе. Палата *Ауберге д'Италије*, која је била резиденција италијанских витезова, а данас је у њој главна пошта.

Откада је Св. Павле доживио бродолом, 60. године н.е. на Малти, религија је почела да има веома важну улогу у животу малтешких становника, а резултат тога је изградња око 365 монументалних цркава распоређених по цијелом острву. На *Малти* и *Гозу* има много величанствених цркви, али неке се посебно издвајају и њих треба обавезно посјетити. То су: Цо-Цатхедрал Ст. Јохн у Валлетти (Ко-Катедрала Св. Јован), цркву Ст. Марија (Света Марија) у Мости на *Малти* и цркве Хешкија и Та'Пину на *Гозу*.

Цо-Цатхедрал Ст. Јохн (Ко-Катедрала Св. Јован) је без сумње национално благо Малте и једна од најљепших цркава у Европи. Посвећена је Св. Јовану Крститељу, заштитнику Реда. Унутрашњост је раскошна са изрезбареним дрвеним сједиштима, јединственим подним

гробним записима чланова Реда, а врата главне капеле су опточена сребром. У крипти се налазе саркофази многих великих мајстора.

Катедрала *Св. Марије*, позната и као Моста Доме, је парохијска црква Мосте. Током Другог свјетског рата Малта је као британска колонија била свакодневно бомбардована. Једна од тих бомби пала је управо на Катедралу Свете Марије и то у тренутку када се у њој налазило неколико стотина вјерника. Бомба није експлодирала и данас се чува у малом Музеју Катедрале, као симбол Божје љубави и бриге. Црква *Хевкија* је лоцирана унутар живописног села Хевкија на *Гозу*. Ова величанствена црква је огромне округле структуре грађена са бијелим локалним кречњаком. Зову је Ротунда (округла) управо због њеног облика. Осам камених стубова подупиरे њену елегантну куполу, 75 м висине, са 28 м пречника и обимом од 85 м, тежином која се процјењује од око 45 тона, што је сврстава као трећу куполу по величини у Европи. Унутрашњост цркве је богато уређена са лијепим скулптурама и модерним сликама. *Та' Пину Басиллица* је веома популарна међу малтешким посјетиоцима, али и туристима, јер је уједно и национално светилиште и центар ходочашћа.

Малтешки музеји имају за свакога понешто. Имају

величанствену барокну архитектуру, религиозно благо и фасцинантне доказе многих ратова и битака кроз које је Малта прошла. Тако имамо *Национални музеј археологије* гдје је чувена "Дама која спава", затим *Музеј римских антиквитета* гдје се налази мозаички под који се сврстава међу најљепше и најстарије мозаичке композиције западног Медитерана, *Музеј фине умјетности* је величанствена зграда у Валлетти која датира из касне 1570-те године и служила је као резиденција разних Витезова Реда Св. Јована, посједује велику колекцију скулптура, слика, намјештаја и предмета који су им припадали. Незаобилазан је и *Музеј Св. Јована* у Валлетти познат је по јединственој и величанственој колекцији фламанских таписерија. Поред ових треба обићи и *Поморски музеј*, *Музеј рата*, *Музеј оружја и оклопа*, *Музеј археологије*, *Музеј природних наука*, *Фолклорни музеј*, као и *Музеј за дјецу*.

Многим туристима, који дођу на Малту, на располагању и неколико позоришта. Тако се Валлетта може похвалити да има једно од најстаријих позоришта у Европи које још увијек ради – "Маноел" позориште. Прва представа одржана је 1732. године са комадом "Меропе" коју су извели сами витезови. Ту је такође и позориште "Ст. Јамес Цавалиер", затим "Астра" позориште гдје је наступао познати интернационали Цароусел. У већини позоришта често се изводе

опере, оперетте, балети, као и музички концерти.

Оперска кућа "*Роуал*", која је подигнута 1860. године, потпуно је уништена бомбардовањем 1942. године и нажалост није поново саграђена.

Поред ових грађевина, позната је и болница Реда Св. Јована – "*Саура Инфермериа*" која је изграђена 1574. године и једна је од првих грађевина изграђених у Валлетти. Њен главни одјел дужине 161 м сматрао се најдужим пространим ходником у Европи. Послије обимне рестаурације, болница је поново отворена, али као Медитерански конференцијски центар.

Једну од најинтересантнијих туристичких атракција представља Попајево село саграђено 1980. године за потребе снимања филма о чувеном морнару Попају у којем су глумили Robin Williams (Попај) и Shelly Duval (Олива). Ово љупко мало село саграђено је од специјалног дрвета донијетог из Канаде и обрађеног у Холандији.

Упркос дугом врућем малтешком љету и ниским годишњим падавинама малтешка острва имају много јавних атрактивних вртова који су пуни необичних и егзотичних биљака. До свих вртова се може доћи јавним превозом. У вртovima се понекад одржавају разни концерти, хортикултурне изложбе и позоришне

представе. Вртови које можете обићи су Уппер Барракка и Lower Барракка у Валлетти, у Мсиди Јахт Марина врт, Сан Антон врт у Аттарди, Бускетова шума у Рабату и врт Вилла Рундле у Вицторији.

Малта са својим изванредним етносоцијалним мотивима спада у сами врх свјетског туризма. Тако малтешка кухиња представља спој традиционалних кухиња многих народа који су живјели на овим просторима, а најјачи утицај извршила је италијанска, и то нарочито сицилијанска кухиња. У исхрани се користи много свјежег поврћа (артичоке, свјеж купус, парадајз), а локални специјалитети су: *пастиззи* (укусни слаткиши са сиром), *тимпана* (макарони са сиром и јајима), у шерпи пржен или у пити печен *фенек* (зец), риба припремљена на 101 начин, *лампуки* пита направљена од дорато рибе.

Уз ову традиционалну малтешку храну обавезно се почастите и острвским пићима киннијем или пивом циском.

Што се тиче музике запад је доста утицао на данашњу малтешку музику, али оркестарска музика је ипак најпопуларнија традиција на острву. Ако неко спомене "Гхана" (изговара се "аана"), наићи ћете на необичну и фасцинантну музички форму. "Гхана" је малтешка фолк музика која је најтрадиционалнија. Веома је позната и Етника, традиционална фолк група, која је оживјела поново етно малтешку

музику и инструментале. За њихову музику користе се гајде, рогови и добош.

Малта има богату традицију и у фолклору, јер од Феничана, Римљана, Арапа, затим Витезова и Британаца, остали су трагови културе, као и њихове ношње. Данашњи малтешки фолклор веома је познат у свијету.

Већина туриста која долази на Малту са задовољством може упознати домаћу радиност која је незаобилазна са својим старим рукотворинама: израда чипке, један од најпознатијих и најстаријих заната у овој земљи; затим производња разноврсних стаклених предмета, који се још увијек добијају загријавањем мјешавине пјешчаног содијума и кречњака на високим температурама и израда сребрног и филигранског накита.

На малтешким острвима се стално нешто дешава. Она су мјесто дешавања из свијета умјетности, културе, спорта и забаве. Малтежани воле фестивале и карневале, а топла и пријатна малтешка клима омогућава да се ови догађаји живописних боја организују током цијеле године. Поред националних фестивала, одржавају се и локалне, сеоске феште. Никада нећете упознати Малту, ако не учествујете у бар једном од њених фестивала. Од неких фестивала познати су фестивала Историјских градова Малте, Ин гуардиа фестивал – чувар традиције, Религијски фестивал,

Интернационални филмски фестивал "Златни витез", Јазз фестивал, Фестивал пива, фестивал ватромета, а од карневала познати су Биргу карневал, као и Надур карневал.

Да би привукли туристе Малтежани нуде и организују за све љубитеље како спортских, тако и других активности да уживају у ономе због чега и долазе. Обасјано сунцем и уз најчистију воду Медитерана, Малта нуди различите видове спортова за забаву, као и разне слободне активности које је тешко пружити на неком другом мјесту. Захваљујући температури мора можете једрити, ронити или уживати у воденим спортовима током цијеле године. Сливовите предјеле острва и дивну обалу Средоземног мора ће најбоље упознати они туристи који се опредјеле за јееп сафари, пјешачење, бициклизам, коњичке спортове, голф или разгледање хеликоптером. Малта пружа и изванредне услове за оне који воле неки од екстремних спортова, као што су: параглајдинг, сурфинг, роњење и сцуба-дивинг (роњење на великим дубинама) за који постоји најбољи услови на Медитерану. Такође, организују се и разна крстарења око *Малте*, *Гоза* и *Цомина*. Туристима се ставља на располагање и учење енглеског језика, а предавања се одржавају у 40 школа.

Малтешка острва имају смјештајне капацитете за свачији укус. Сви хотели су веома погодни и

обезбјеђују веома добре услуге смјештаја са исхраном, забавом, а пружају и рекреативне садржаје. Изванредна клима и скоро стално сунце током читаве године пружају вам могућност да одаберете једну од многобројних локација хотела који вама одговара. Сви ови хотели већином имају добре класе са 3, 4 и 5 звјездица.

Топла малтешка клима привлачи преко милион туриста годишње и спада међу најпосјећеније земље свијета. Како се из године у годину повећавао број туриста на Малти, тако се и приход повећавао у истом периоду, као нпр. 1978. године Малту је посјетило 478.000, а 1998. године на Малти је било око 1.182.000 туриста, док 2005. године Малту је посјетило око 1.470.873 туриста.; приход се повећао од 1978. до 2005. године за око 15 %. Годишњи приходи од туризма се крећу око једне милијарде евра. На Малту највећи број туриста долази у прољећним и јесењим мјесецима. Око 45 % туриста Малту посјети у прољеће и у јесен, а током лjeta Малту посјети око 37 % туриста. Највећи број туриста на ова острва долази из Велике Британије.

ПРУГА НА КРОВУ СВИЈЕТА

Татјана Попов, студент IV године географије

Готово два вијека након њеног открића, жељезница је стигла у Тибет. Изолован високим планинским вијенцима и због сурових услова природне средине, Тибет је био једина кинеска провинција без и једног километра жељезничке пруге.

Прва жељезничка пруга на овом подручју, чија је изградња започела 2001. године, а која је у рад пуштена након пет година изградње, у јулу ове године, повезала је град Голмуд, највећи град и најзначајнији саобраћајни центар у кинеској провинцији Ћингхаи⁶, и престоницу Тибета – Ласу.

Пруга дуга 1142км највећим дијелом пролази кроз подручје познато као "кров свијета". Чак четири петине пруге (или 960 км) налази се на надморској висини вишој од 4000м, а са максималном висином на 5072м (на планини Тангула), највиша је жељезничка пруга на свијету, за 255м виша од жељезнице у перуанским Андима, до сада највише жељезничке пруге на свијету.

Дионица Голмуд–Ласа није рекордер само по томе. На јужној падини планине Тангула, на 5068м надморске висине, налази се истоимена жељезничка станица, која је највиша жељезничка станица на свијету, а на 5010м надморске висине изграђен је највиши жељезнички тунел на свијету – Фенгхуосхан тунел.

Возови, популарно названи "небески возови" и "ракете на крову свијета", кроз планинске масиве Кунлуна и Тангуле ће саобраћати брзинама до 120 км/х, а кроз подручја стално замрзнутог земљишта брзинама до 100 км/х, што је највећа брзина пруга изграђених на таквом земљишту.

Путовање пругом од Голмуда до Ласе траје 12х, а пруга је омогућила да се од главног града Пекинга до Ласе стигне за 48х.

Три највеће препреке у изградњи пруге – разријеђен ваздух на великим надморским висинама, стално замрзнуто земљиште и заштита животне средине – успјешно су савладане.

Возови су опремљени посебним системима за обогаћивање ваздуха кисеоником, како путници не би осјећали симптоме висинске

⁶ Прва дионица пруге која повезује провинцију Ћингхаи са Тибетом, у дужини 814км, изграђена је између Сининга и Голмуда 1984. године.

болести. Тибетска висораван је извориште великих азијских ријека (Јангцекјанга, Хоангхоа, Меконга и других) и станиште само за ово подручје карактеристичних животиња: тибетске антилопе, јака, дивљег магарца (кванга) и других, због тога је посебна пажња посвећена заштити животне средине. Вегетација уништена приликом изградње је обновљена, а дуж пруге, у предјелима гдје је до тада била бијела пустош, изграђен је зелени појас од травне вегетације отпорне на хладноћу, који ће повећати стабилност тла.

На стално замрзнутом земљишту изграђено је 550 км пруге, а његово отопљавање под утицајем глобалног загријавања могло би угрожавати сигурно одвијање саобраћаја за мање од десет година. Жељезничка пруга, чија је изградња коштала 4,2 милијарде долара, један је од најзначајнијих пројеката кинеских власти за развој сиромашног запада. Жељезница, капацитета 3 милиона тона терета и око 800 000 путника годишње, до 2010. године на Тибету ће удвостручити приходе од туризма и смањити трошкове транспорта роба за 75%.

Жељезничка веза омогућава интензивнију експлоатацију минералних и природних богатстава. На Тибету се налази око 1800 рудника, од којих је половина већ у функцији. Кина планира да у наредном периоду на Тибету експлоатише минерале у вриједности 80 милијарди долара.

Иако је циљ изградње жељезничке пруге био економски развој региона, који треба да се прошири и у остале провинције кинеског запада, не треба заборавити ни њен стратешки значај, с обзиром да знатно олакшава присуство кинеске војске у Тибету.

Међутим, становници Тибета не страхују само од војног присуства Кине, већ и од понављања сценарија у другим регијама Спољне Кине. Изградњу жељезнице у Манџурији, Унутрашњој Монголији и Источном Туркестану (Синкјангу) пратила су досељавања десетина хиљада кинеских миграната, радника и трговаца. На Тибету, престоници будизма, страхују да би такав појачан прилив становништва угрозио њихову културу.

Од 1990. до 2000. године број Кинеза на Тибету се удвостручио (205000). Тибетанци још увијек чине 90% од 2,6 милиона становника у региону, али 80% њих живи на селу. Кинески утицај све је јачи у урбаним срединама.

Пруга Голмуд– Ласа повезала је Тибет са 73 000 км дугом мрежом жељезничких пруга у Кини, а планирано је продужење пруге од Ласе до Шигацеа на југу Тибета и према провинцији Јунан на југозападу Кине.

Извор: Интернет

Пруга на крову свијета

СВИЈЕТ У БРОЈКАМА

- Укупна површина Земље: 510.065.284 км² — 70.8% (361.126.221 км²) чине океани и мора, а 29.2% (148.939.063 км²) копно.
- Популација (процјена средином 2006.): 6.566.000.000.
- Просјечна густина насељености: 48.7 ст/км².
- Број чланица УН: 192 (2006. Црна Гора постала је 192. чланица).
- Посједи и зависне територије: 61 (под јурисдикцијом Аустралије, Данске, Француске, Низоземске, Норвешке, Новог Зеланда, САД и Велике Британије).
- De facto суверене државе које нису признате од УН¹: 7 — Република Кина (уобичајено Таиwan), Сомалиланд, Турска република сјеверни Кипар, Нагорно–Карабах, Абхазија, Јужна Осетија и Транснистрија (Трансдњестарска Молдавска Република).
(¹ Суверене према одредбама Члана 1. Монтевидео конвенције о правима и дужностима држава из 1933. године).
- Спорне територије: 6 — Кашмир, Појас Газе, Западна обала, Западна Сахара, Парацел Исландс и Spratly Islands.

• Континенти на Земљи

Континент	Површина (км ²)	Број становника (2002.) ²
1. Азија	44.798.000	3.776.000.000
2. Африка	30.323.000	832.000.000
3. Сјеверна Америка	24.360.000	501.000.000
4. Јужна Америка	17.828.000	357.000.000
5. Антарктика	13.340.000	----- ³
6. Европа	9.932.000	727.000.000
7. Аустралија	7.686.849 ¹	32.000.000

¹ Са Океанијом 8.513.000 км².

² Унифед Натионс' Популатион анд Витал Статистицс Репорт.

³ Особље сталних и лјетних истраживачких станица из 26 земаља, потписница Антарктичког споразума.

• Океани на Земљи

Океан	Површина (км ²)	Средња дубина (м)	Највећа дубина (м)	Мјесто највеће дубине
1. Тихи	179.700.000	4.300	11.022	Цхалленгер Дееп (Маријански ров)
2. Атлантски	82.400.000	3.926	8.742	Порторико ров
3. Индијски	73.556.000	3.890	8.047	Диамантина Дееп (35°С, 104°Е) ¹
4. Јужни ²	20.327.000	4.000—5.000	7.235	Руб Јужносендвичког јарка (60°00'С, 024°W)
5. Арктички	14.056.000	1.038	5.450	Евроазијски (Нансенов) басен

¹ Лоциран је у Диамантина јарку, удаљеном око 1.125 км од југозападне обале Западне Аустралије.

² Јужни океан (познат и као Јужни поларни океан) дефинисан је 2000. године одлуком Међународне хидрографске организације (ИХО).

Океанографски је дефинисан као океан повезан са Антарктичком циркумполарном струјом која кружи око Антарктика. Ова промјена

у броју океана одражава скорашња океанографска открића о важности океанских струја.

• Највећа свјетска мора

Море	Површина (км ²)	Највећа дубина (м)	Мјесто највеће дубине
1. Корално	4.791.000	7.854	Новохебридски ров
2. Арабијско	3.683.000	5.203	
3. Средоземно ¹	2.965.800	4.632	Рт Матапан (Грчка)
4. Карипско	2.718.200	7.119	Јужно од острва Гранд Цауман
5. Јужно Кинеско	2.319.000	5.016	Западно од Лузона
6. Берингово	2.270.000	4.773	Код острва Булдир
7. Охотско	1.580.000	3.370	
8. Норвешко	1.547.000	3.860	
9. Источно кинеско	1.249.000	4.600	
10. Арафурско	1.037.000	3.680	

¹ Укључујући Црно и Азовско море.

- **Највећа острва**

Острво	Површина (км ²)	Држава/Државе
1. Гренланд	2.175.600 ¹	Данска
2. Нова Гвинеја	785.753	Индонезија–Папуа Нова Гвинеја
3. Борнео	748.168	Брунеј–Индонезија– Малезија
4. Мадагаскар	587.713	Република Мадагаскар
5. Бафинова земља	507.451 ²	Канада
6. Суматра	443.066	Индонезија
7. Хоншу	225.800	Јапан
8. Велика Британија	218.595	Велика Британија (Унијет Кингдом)
9. Вицториа Исланд	217.291	Канада
10. Еллесмере Исланд	196.236	Канада
11. Сулавеси	180.681	Индонезија
12. Јужно острво	145.836	Нови Зеланд
13. Јава	138.794	Индонезија
14. Сјеверно острво	111.583	Нови Зеланд
15. Newfoundland	111.390	Канада
16. Лузон	109.965	Филипини
17. Куба	105.806	Куба
18. Исланд	101.826	Исланд
19. Минданао	97.530	Филипини
20. Ирска	81.638	Република Ирска–Велика Британија

¹ Карел Натек: “Државе свијета”, Стр.579.

² Atlas of Canada (www.atlas.nrcan.gc.ca)

• Највиши планински врхови

Свих 14 врхова висине преко 8.000 м налази се у Хималајима и Каракоруму (у енглеској литератури популарно су названи “еигхт-тхоусандерс”).

Планина	Висина (м)	Горје	Држава
1. Еверест	8.848	Махалангур Хималаја	Непал–Тибет (Кина)
2. К2	8.611	Балторо Каракорум	Пакистан–Кина
3. Канченџунга	8.586	Канченџунга Хималаја	Непал–Индија
4. Лотсе	8.511	Махалангур Хималаја	Непал–Тибет (Кина)
5. Макалу	8.463	Махалангур Хималаја	Непал–Тибет (Кина)
6. Чо Оју	8.201	Махалангур Хималаја	Непал–Тибет (Кина)
7. Даулагири	8.167	Даулагири	Непал
8. Манаслу	8.163	Манаслу	Непал
9. Нанга Парбат	8.125	Нанга Парбат Хималаја	Пакистан
10. Анапурна	8.091	Анапурна Хималаја	Непал
11. Gašerbrum I	8.068	Балторо Каракорум	Пакистан–Кина
12. Брод Пеак	8.047	Балторо Каракорум	Пакистан–Кина
13. Gašerbrum II	8.035	Балторо Каракорум	Пакистан–Кина
14. Шишапангма	8.027	Лангтанг Хималаја	Тибет (Кина)

• Највише планински врхови сваког континента

Врх	Висина (м)	Континент	Горје	Држава
Килиманџаро (Кибо)	5.895	Африка	Килиманџаро	Танзанија
Vinson Massif	4.892	Антарктика	Елсвортх Моунтаинс	----- ¹
Carstensz Pyramid (Puncak Jaya) Mount Kosciuszko	4.884 2.228	(Океанија) Аустралија	Пегунунган Маоке Аустралске Алпе	Нова Гвинеја (Индонезија) Аустралија
Еверест	8.848	Азија	Хималаји	Непал–Тибет (Кина)
Елбрус	5.642	Европа	Кавказ	Русија
Моунт МеКинле (Денали)	6.194	Сјеверна Америка	Аласка Ранге	САД
Аконкагва	6.962	Јужна Америка	Анде	Аргентина

¹ Дио територије Антарктика коју захтијева Чиле.

ТОПОНИМИКА КАО ЕЛЕМЕНТ УПОЗНАВАЊА ГЕОПРОСТОРА

Мира Мандић

Изучавање географске стварности подразумева препознавање одређених појава, објеката и процеса и њихово свставање у одређене географске категорије и одређени простор. У том изучавању географска наука се користи специфичним језиком, односно стручном терминологијом, као средством, којим се изражава категоријалана припадност одређеног географског појма. Топоним је географски назив (име) конкретног географског објекта или појаве у простору. Напримјер, избијање вреле лаве, камења, прашине и паре из Земљине унутрашњости зове се вулканизам (термин за географску појаву и процес настајања вулканских облика рељефа – купе, гротла). Везув и Етна су топоними којима се именују конкретни географски објекти, односно вулкани у јужној Европи.

Свакодневно људи се срећу са великим бројем географских назива на чије поријекло и значење најчешће не обраћају пажњу. Географски називи – **топоними** (грчки *topos* - мјесто и *опота* - име, назив), властита су имена различитих географских објеката: насеља, ријека, мора, планина, држава, континента. Топониме, овисно о врсти географског објекта, можемо подијелити на: **орониме** –

називе различитих облика рељефа (планине, кањони, низије), **хидрониме** – називе водених објеката (ријеке, језера, мора), **ојкониме** – називе насељених мјеста, **хорониме** - називе просторних цјелина и друге.

Топонимика је наука о географским називима, њиховом поријеклу, значењу и распрострањености. То је врло комплексна наука која подразумева међусобну повезаност географије, историје, етнологије и лингвистике. Читање географских карата или транскрипција географских назива из једног језика у други ствара низ практичних проблема из чега често произилазе различити називи за исте географске објекте и неправилан изговор у односу на аутентичан назив, пр. главног града Грчке - Атина, Атина, главног града Кине - Пекинг, Пеиђинг, Беиђинг.

Анализом поријекла и значења појединих назива могу се утврдити физичко – географске карактеристике простора, поријекло становништва, историјски развој, географски процеси и друго.

Питање заузимања јединственог става код навођења различитих топонима за исте географске објекте је актуално и занимљиво, не само за географију и науку уопште, већ има и политичку димензију. О том

питању одржано је више међународних конференција од којих посљедња у Бечу (Wien) 2006. године на којој Република Српска није узела учешће, иако је БиХ простор на коме свака промјена топонима има политичко значење и о чему сва три етноса имају различите ставове. Учествовање у изради карте нове топонимије Југоисточне Европе је од значаја као једна од потврда аутохтоности и историјског континуитета на наведеном простору. У току ове године планирано је одржавање Девете конференције групе експерата УН за географска имена (у Бечу) чији је циљ стандардизација географских имена која ће бити национално успостављена и усклађена као есенцијални елемент ефективне комуникације међу државама, а питање топонима источне, југоисточне Европе и централне Азије заузимаће значајно мјесто на овој конференцији.

Кроз дугу и бурну историју на истим геопросторима вршена је смјена различитих народа, судари култура, друштвено – економских система., остављајући трагове у топонимима. Често су домаћи (локални) називи били потискивани од стране освајача и ушли у масовну употребу, а често и остајали чак и онда кад су освајачи одлазили. Неке географски објекти носе више назива, овисно како их је који народ назвао. Тако највиши врх свијета Монт Еверест на Хималајима, Енглези зову Монт Еверест, Индијци

Чомолунгма, а Непалци Саркармата. Ипак политички и економски моћни Енглези унушењем своје варијанте највишег врха свијета учинили су га опште познатим баш под тим именом. Кад се један назив „укоријени“ тешко га је промијенити. Иако је главни град Аустрије у изворном облику Wien, на Балкану посредством Мађара се укоријенио назив Беч, који на географској карти штампаној у другим крајевима свијета не би могли наћи.

Кроз дугу историју помјерања граница и запосједања истог географског простора поједини народи дали су различита имена истим географским објектима. Тако је за Нијемце у Аустрији Клагенфурт град који Словенци називају Целовец, град на Босфору Европљани су називали Константинопол (Константинополис), Јужни Словени Цариград, а Турци преименовали у Истанбул. Кад се један географски објект налази на простору који насељава више народа, добија разне варијате имена, пр. ријеку коју Чеси зову Лаба, Нијемци називају Елба, Дунав који протиче кроз више европских држава има више варијанти изведених из исте основе (Дунаи, Донау..).

Добро познавање језика доприноси лакшем разумјевању топонима, а њихово познавање лакшем упознавању геопростора. На картама различитих континената срећу се називи burg, castle, var што на њемачком, енглеском и мађарском

језику значи тврђава, чиме постаје јасно да је својевремено наведено насеље настало као утврђење и имало војну функцију, port – енглески лука, san, sao, sankt посвећен неком свецу, jork, land називи за земљу, new казује да је насеље ново, big, grande велик итд. Преводећи топониме могли би много научити о појединим географским објектима. Тако Салцбург као и Тузла значи град соли, Гранде Кањон значи велики кањон, име острва Исланд недвосмислено каже да је ријеч о земљи леда, али има и топонима који нас могу довести у забуну. Тако Гренланд у дословном преводу значи зелена земља, иако се ова ознака односи само на његов јужни обални простор. Дуго кориштени назив за простор острва Карипског мора Западна Индија, као и заједничко име за све старосједилачке народе западне хемисфере – Индијанци, последица је Колумбове забуне да је стигао у Индију. Забуна је брзо откривена, а назив је остао у употреби.

Значај познавања топонимије не треба маргинализовати. Осим њеног доприноса бољем познавању историјско – географског развоја и природно – географских карактеристика простора, не треба занемарити ни њен политички значај. Потискивање неког народа са одређених географских простора или њихово покорвање најчешће је праћено и наметањем нових топонима. Не каже се узалуд да се језиком земље освајају као и армијом, и да је губљење својих

имена почетак губљења територија и народа. Европски народи су у вријеме колонизације прекоморских земаља раширили свој језик и топониме у новооткривене земље тзв. Нови свијет, али исто тако и на простор Азије и Африке у којима су имале своје колонијалне посједе. Често пута „преношена“ су имена градова из Европе, па се на простору Америке среће више градова са именима Лондон, Ливерпул, Париз, Мадрид, Барселона, Берлин и др. Уосталом и Њујорк се својевремено звао Нови Амстердам. По наведеним именима може се пратити кретање појединих народа. Сјеверна граница распрострањености шпанских имена у именима градова на западу Англоамерике истовремено је граница својевремених шпанских освајања наведеног простора (Сан Дијего, Лос Анђелес, Сан Франциско ...). Исти топоними, као последица честих миграција становништва изазваних турским освајањима на Балкану, срећу се на простору Босне, Лике, Славоније (села Машићи, Смртић, Рогољи ...). Када је Аустро – Угарска окупирала БиХ 1878. године основала је низ нових насеља која су носила имена по њиховим личностима или по насељима из којих су досељавали Чеси, Украјинци, Пољаци (пр. Нова Вес – насеља у општинама Прњавор и Србац основали су Чеси).

Промјене друштвеног уређења и уопште политичке промјене и смјене на власти биле су често праћене преименовањем назива градова: пр. руска лука на Балтичком мору

добила је име Санкт Петербург по свом оснивачу цару Петру Великом, после Октобарске револуције преименована је у име њеног вође Владимира Иљича Лењина у Лењинград, а затим је укидањем социјалистичког друштвеног система поново враћено првобитно име. Познат по једној од највећих битака у Другом свјетском рату руски град на ријеци Волги Стаљинград, звао се прво Царицин (по малој ријеци Царици), затим Волгоград, како се зове и данас после пада Стаљинове популарности.

Више сличних примјера може се наћи на простору бивше Југославије. После Другог свјетског рата промјењени су топоними који су асоцирали на укинуту монархију. Више градова добило је префикс Титов – Дрвар, Кореница, Велес, Ужице, Митровица и др, а неки су добили имена актуелних политичара, пр. лука Плоче – Кардељево. Дезинтеграцијом Југославије ови топоними су поново промјењени. Рат у Босни и Херцеговини 1992 – 1995. године имао је између осталог као посљедицу и етничку хомогенизацију појединих дијелова БиХ и увођење нових топонима везаних за прошлост већинског етноса, пр. Дувно – Томиславград, Скендер Вакуф – Кнежево и др. На простору БиХ додавање префикса националне припадности израз је права уважавања националне историје и доказ дугог историјског посједовања наведеног територија,

чиме добија политичке конотације, због чега се у име стишавања националних тензија настоје потиснути. Тако је у посљедњих годину дана политичким одлукама укинут префикс Српски у именима више градова на територији РС (Сарајево, Брод, Петровац, Дубица, Костајница, ...).

Топоними који су произашли из физичко – географских карактеристика простора не подлијежу честој промјени, као што је то случај са оним топонимима који су изведени из имена народа, историјских догађаја и личности.

Конфигурација терена условила је на већем простору БиХ разбијени тип сеоских насеља, који чине мање групације сеоских објеката тзв. засеоци, који често носе имена по презименима породица које их насељавају (патроними). Чести патроними су: Савићи, Милановићи; Касагићи, Штрпци, Петровићи, Ступари; Мркаљи, Марчете. Многи засеоци и цијела насеља носе име по надморској висини и положају Горњи и Доњи (пр. Подградци), времену оснивања Стари и Нови, величини Велики и Мали. Познати српски географ Јован Цвијић је истражујући поријекло становништва и насеља на Балканском полуострву утврдио на хиљаде топонима произашлих из патронима, имена биљака и животиња или неке географске одлике простора. Имена планина Клековача, Буковача, Јаворник; Клек и Глогова планина тек су примјери

оронима произашлих из превладајуће вегетације, Срнетица, Бравско поље, Вучјак из животињског свијета, Пастирево, Мајданска планина, Медено поље из намјене односно богатства наведених географских објеката, Голија, Чемерница, Мокро поље, Осоје, Крш из природних услова, Подови и Шатор из физиономије простора итд. Дивећи се љеопти једне ријеке у Босни стари Римљани су је назвали Уна - једна, сматрајући је јединственом у својим провинцијама.

Многи топоними се понављају на географски удаљеним, али по неким обиљежјима сличним просторима. Тако се простору бивше Југославије среће више насеља и локалитета са називом Дубрава – шума, Градина и разне изведенице као Подграђе, Подградци, која указује на близину и остатке неког насеља утврђеног типа, Брод на погодан терен за прелазак преко ријеке, Долине и Луке на ниску конфигурацију терена, Залужани (код Бања Луке), Подлугови (близу Сарајева), Прилужје (на Косову) и друге варијенте ових ријечи које укључују ријечицу луг и указују да је тај простор некад био обрастао шумом. Топоними који се односе на дијелове атара често указују на географско – историјске процесе развоја наведеног простора и на промјене које су на њему настале. Такви топоними су Црквине, Црквишта, Кућишта, Селишта, Крчевине. Топоним Грета и његове изведенице односи се на узвишен и издужен

терен на равном и ниском, често плављеном простору. Поједини топоними остају дуго у употреби чак и када њихово значење не одговара тренутној физиономији и функцији као реликт предходног стања и доказ процеса којим је измјенен: Црквине без цркве, Кућишта без кућа, Луг, Дуб, Дубрава без шуме,

Топоними Слатина, Врела, Извор, Топлице, Млака, Баре, Језеришта, Мочила, Јаруге, Мокришта указују на географске објекте на којима постоји већа количина воде или извора. Иако су феудални односи давно укинати, још су у народу сачувани топоними: Бегове њиве, Агина шума. Заједницама и Пландиштима се називају некад заједничке испаше, Брањевином испаше и шуме које су припадале држави или неком др. власнику и биле изузете из опште употребе, Збјеговима мјеста на којима се народ у вријеме ратова скривао, Метосима црквена земља, Прњаворима имања, Вакуфима задужбине у исламском свијету, Сајмиштима и Пазарима мјеста трговине и сл. иако нека од тих имена више нису адекватна садашњем стању и намјени.

Проблем изучавања топонима толико је сложен и свеобухватан да чак је при изучавању топонима и мањег географског простора потребна читава студија чији би аутор морао бити добар познавалац географије, историјских прилика, обичаја и језика. Анализом поријекла и значења географских имена стиче се увид у географски –

историјски развој простора, поријекло становништва, друштвене односе и физичко – географске карактеристике простора. Зато сваки наставник географије мора имати основна знања из топонимије и научити ученике њеном разумјевању.

ТОПЕНИМИКА

Милош Бјеловитић

Географски: називи или у грчком језику топоними изучавају се у посебној, специјалној грани науке - **ТОПЕНИМИЦИ**. Топонимика се за разлику од географије бави само изучавањем назива, а не са самим географским објектом. Географски називи су настали дуготрајним и сложеним друштвеним процесима. Први називи су давани по природним карактеристикама, облицима рељефа (равница, брдо, планина), водним токовима (поток, рјечица, ријека, вегетацијским ознакама (луг, шикара, шума или карактеристичним дрвећем: борик, храстик, грабик, буквик, јасенаш, брестик итд.), а каснији топоними су давани по људским, друштвеним дјелатностима (имена поља, њива, ливада, насеља итд.). Топонимија има сличности са етимологијом, која се далеко дубље и шире занима за историјско-географске карактеристике назива географских објеката. Често историја топонима помаже откривању историје народа и њихових језика. Ипак, често остају непознати садржаји ријечи од којих су изграђени топоними. Овим уводом отварамо у нашем часопису за школску омладину у Републици Српској излагања о

географским називима - топонимима, скрећући пажњу нашим читаоцима да се у највећем дијелу досадашњег излагања часописа Српске земље и свијет појављивала слична рубрика под насловима: Географски ријечник и Географске занимљивости.

Почињемо излагањем топонима са простора Сјевера Европе.

ИСЛАНД, вулканско острво у сјеверном дијелу Атлантског океана.

Назив означава ледену земљу, како је назвао Викинг Флокс половином 9.вијека приликом првог доласка на ледену земљу.

РЕЈКЈАВИК, главни град државе Исланд, долази од ријеци реука која означава паре које излазе из гејзира и староскандинавске ријеци вик у значењу насеље.

СВАЛБАРД, група острва на сјеверу Атлантика, која је 1920. призната као норвешка територија. У староскандинавским ријечима означава хладан крај. Холандски морепловац Баренц 1596. назива острва Спитзберген, што означава планину оштрих врхова. Норвешки и руски рудари су вадили око милион тона каменог угља годишње на главном острву.

ОСЛО, главни град Ндрвешке долази од ријечи ос ушће и ло име ријеке.

БЕРГЕН име норвешког града означава планински пашњак.

НАРВИК, насеље у сјеверној Норвешкој ријеч долази из староскандинавског језика у значењу насеље у сужавајућем фјорду.

ДАНСКА, држава сјеверне Европе, ДИНМАРК на данском језику састављена од ријечи Дан назива германског племена и њемачке ријечи Марк, која означава појам крај или пограничну област.

КОБЕНХАВН једански назив, а КОПЕНХАГЕН њемачки назив за главни град Данске од 1231. Назив је сложен од ријечи киопман, која означава купца и хавн у значењу лука.

ШВЕДСКА, држава Скандинавије са називом на шведском језику СВЕРИГЕ. Ријеч је из староскандинавског етнонима свеар-риге што значи држава свена.

СКАНДИНАВИЈА, полуострво на сјеверу, коју први пут спомиње Плиније. Без прихватљивог објашњења.

СТОЦКХОЛМ, главни град Шведске. Холм у шведском означава острво. Први дио ријечи стоцк је споран у значењу залив или ступ, па се може пре-вести као острво у заливу или острво са стубом.

ГОТЕБОРГ град у Сведској са значењем утврђење богова, назив који су дали Источни Готи.

КАТТЕГАТ морски залив између Скандинавије и Данске. Ријеч кати означава брод, а гата пут.

БАЛТИЧКО МОРЕ има неутврђен назив. Нијемци га зову Источно море. Плиније пише о Балтији гдје се добива јантар (ћилибар).

ФИНСКА, држава која себе зове СУОМИ, ријечи чији је појам загубљен, а вјероватно означава језера или блата. Етноним Финци се јавља у античко доба код Птолемеја и Тацита. У документима први пут 1229.

ТАМПЕРЕ град у Финској у значењу храстов водопад.

САНКТ ПЕТЕРБУРГ град у Русији при ушћу Неве у Фински залив. Основан 1703. од цара Петра великог. Престоница земље до 1918. Грађен по узору на Версај у Француској.

МУРМАНСК руски град на полуострву Кола, чија се лука не залеђује. Означава приморје по руском називу Нормана-сјеверних људи.

АРХАНГЕЛСК град при ушћу Сјеверне Двине у Бијело море. Име добио по манастиру архангела Михајла из ХИИ вијека.

НАРЈАН-МАР град поред ријеке Печоре у језику старосједилаца Ненаца означава лијепи град.

ЗЕМЉА ФРАНЦА ЈОЗЕФА је назив острвља у Сјеверном леденом океану којег је 1873. открила аустроугарска експедиција и дала име по цару.

Према књизи: Б.А.ХИКОХОБ КПАТКИЈ ТОПОХИМИЧЕЦКИЈ ЦЛОБАПБ, МОСКБА 1966.

ГЕОГРАФСKE ЗАНИМЉИВОСТИ

Рашковић Драшко, студент IV год. географије, ПМФ Бањалука

Бајкалско језеро

Бајкалско језеро се зими заледи и слој леда буде тако дебео да преко њега без проблема могу да прелазе камиони и аутобуси. За вријеме Другог свјетског рата Руси су то искористили и поставили чак и пругу и тако брже пребацили трупе и намирнице са далекоисточног фронта на фронт у Европи.

Манастир Св. Василија Острошког

Острог је највеће ходочасничко мјесто у Црној Гори и једно од највећих на Балкану. Према овом светилишту и данас у свако доба године иду колоне вјерника, поштовалаца, радозналаца, а највише оних који, вјерујући у његову чудесну исцјелитељску моћ траже утјеху и лијек тијелу и души. Име острошког свеца изговара се са посебним поштовањем уз устајање и обавезни додатак "слава му и милост".

О.К.

Када су се за вријеме Сецесијског рата трупе враћале у своје картеле без губитака, написали би на једној великој плочи "0 killed" (нула погинулих). Отуда израз О.К. да би смо рекли да је све добро.

Плутон

Међу планетолозима већ дуго је отворено питање шта се све треба

сматрати планетом и би ли по том критеријуму баш све планете биле планете. Ово се наравно односи првенствено на Плутон. По закључцима посљедње астрономске конференције Плутон је изгубио статус планете. Али чим је конференција завршена, неки су се побунили да је одлука о Плутону спорна јер је гласало само око 20% учесника конференције. Очигледно се већина њих није жељела замарати овим питањем. Како било да било, задњи закључци говоре у прилог да Сунчев систем има осам планета.

Мед

Русија је највећи свијетски произвођач меда. У Сибиру се мед "скупља" тако што се кошнице ставе на сплавове на ријечи, на крајњем југу, чим почне да се топи лед. И затим како прољеће путује на сјевер, ријека се полако топи и кошнице путују на сјевер, заједно са цвијећем... На тај начин принос зна да буде и 160 kg меда по кошници (као поређење у нашим крајевима се рачуна да је била надпросјечно успјешна година када се сакупи 40-так kg меда по кошници).

Временски поремећаји у нашим крајевима

Сарајево је протеклих пет вијекова у топлијем дијелу године често било под снијегом. Тако се 19. септембра

1774. год. под теретом снијега срушило у граду више зграда и поломиле гране многих старих дрвета. Сличан догађај десио се 24. августа 1777. године када је кровове сарајевских кућа и улица прекрио снијег.

Најневјероватније су биљешке из 1716. год. сачуване у фрањевачком самостану у Фојници. Оне показују да је те године 12. августа у Босни било толико хладно да је падао снијег, а на ријекама се појавио лед! Он се одржао до 16. августа.

Гренланд

Викиншки пустоловни истраживачи су имали обичај да новооткривеним земљама дају привлачна имена како би у њих привукли своје сународнике као насељенике. Тако су у Гренланду, острву скоро потпуно под ледом дали из "рекламних разлога" име "Зелена земља".

Како је географски атлас добио име? По једном од старогрчких митова, Земљину лопту је на својим плећима држао циновски полубог Атлас. То му је била казна јер се побунио против врховног бога Зевса. У Старом вијеку су га често приказивали вајари и сликари. Касније су и географи илустровали своја дјела његовим ликом. Тако је Атлас стигао и на корице збирке географских карата Герхарда Меркатора. Био је тако добро нацртан и тако упечатљив да је цијела збирка по њему названа "Атлас". Недуго потом ријеч је ушла

у свакодневни језик означавајући било коју збирку географских карти.

Киша са рибама

Вртложно кретање торнада оставља на цијелој дужини узани појас опустошених шума, порушених кровова, па и зграда... Оваква појава на морима назива се водена пијавица.

Када водена пијавица пређе преко ријеке, језера или мора онда заједно са водом понесе у висину и животиње у њој: рибе, ракове и жабе. Киша са рибом догодила се и у нашој земљи: у ноћи између 22. и 23. јула 1892. год. у Бијељини уз јак вјетар и кишу падале су на земљу живе рибице. У кишомјеру метеоролошке станице нађене су двије живе рибице, које су пливале по кишници.

Краљевска имена

Дуго се међу истраживачима и географима одржавао обичај да новооткривеним земљама и великим географским објектима дају имена својих владара. Највеће Афричко језеро и данас има назив Викторијино језеро. Име су му дали енглески истраживачи по својој краљици Викторији. У исто вријеме они су у близини открили још једно велико језеро. Њему су дали име по принцу Алберту. Касније се открило да је Викторијино језеро много веће од Албертовог. Тако се испоставило да су имена "правилно" додјељена, јер Викторија је ипак била краљица, а Алберт само принц.

Најкраћи рат

Најкраћи рат у историји човјечанства се водио између Занзибара и Енглеске 1986. године, а трајао је само 38 минута. Овај најкраћи рат се завршио капитулацијом Занзибара.

Право гласа

Прва држава која је женама дала право гласа је Нови Зеланд. Десило се то 1893. године.

Прва жена у свемиру

У Вастоку 6 (16. јун 1963.) налазила се космонаут Валентина Тершкова, прва жена у космосу. Терешкова је направила 49 путања око Земље (за упоредбу, Восток 1, први човјеков лет у космос са Јуријем Гагарином учинио је једну путању око Земље) и спустила се 19. јуна.

Сунце

Сунце је, у односу на планете нашег система, огромно небеско тијело. Само оно чини 99,9% масе Сунчевог система. Полупречник Сунца је 109 пута већи од Земљиног полупречника, а запремина му је 1.300.000 пута већа од запремине

Земље. Средња специфична тежина Сунца износи $1,4 \text{ g/cm}^3$ (Земље у просјеку $5,5 \text{ g/cm}^3$). Због тога му је маса, и поред далеко веће запремине, само око 330.000 пута већа од масе Земље. Међутим, у централним дијеловима, услед огромних притисака, који износе 100-400 милијарди бара, густина материје износи и до 160 g/cm^3 , уз температуру око 16 милиона °C. Литература и извори:

др Предраг Манојловић,
Математичка географија, Београд,
2003. год.

др Душан Дукић, Климатологија,
Београд, 1998. год.

Астронаутика за наставнике
природних наука, Београд, 1971. год.

Географија 5, Завод за уџбенике и
наставна средства, Београд

Интернет странице:

www.montenegrobeuty.com

www.geografija.hr

www.geografija.net

ОСМОСМЈЕРКА

Душица Томић

У осмосмјерки скривени су називи насења наше општине са датог списка. Пронађите их!

Неискориштена слова читана редом доведиће Вас до коначног рјешења.

К	Л	А	Г	К	И	К	Ш	У	Р	К	М
Ч	А	Т	Р	Њ	А	Р	А	З	О	К	И
Е	К	Р	Б	У	К	О	В	А	Ц	Д	Н
Л	Ш	Е	А	С	О	В	Ј	А	К	Р	А
И	И	И	В	Ј	В	А	К	У	Ф	А	Љ
Н	Д	Ћ	Ц	А	З	Г	И	И	Ц	Г	В
О	А	И	И	О	Р	О	В	И	Н	Е	О
В	Р	Ц	В	Е	И	Б	В	С	Р	Љ	Р
А	Г	А	Д	Е	Ћ	А	У	Ц	Н	И	Е
Ц	Ц	А	А	Н	И	Л	О	Д	И	И	Ц

АЦИЋИ;
 БУКОВАЦ;
 ВАКУФ;
 ГРАДИШКА;
 ГРБАВЦИ;
 ГРЕДА;
 ДРАГЕЉИ;
 ДУБРАВЕ;
 ДОЛИНА;
 ЈАЗОВАЦ;
 КАРАЈЗОВЦИ;
 КОЗАРА;
 КРУШКИК;
 РОВИНЕ;
 СОВЈАК;
 ЦЕРОВЉАНИ;
 ЧАТРЊА;
 ЧЕЛИНОВАЦ